

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית

צו תשי"ד (שושן פורים)

י"ג זמן קהלה לכל היא

ענין צום תענית אסתר שנקבע לדורות • בזמן מלחמה צריכין להתאסף בעיירות לבקש רחמים על בני ישראל • ביאור כל המאמר שבגמרא, מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור • ישמח משה: גם בזמן הזה כשאין קרבנות יש לקיים ענין המעמדות, להחזיק אנשים העוסקים בתורה ובתפילה • חומר הענין מה שנהנו מסעודתו של אחשורוש • למה נתעורר בימי הקץ, חמא הישן מה שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר • עיקר המלחמה שבימי מרדכי היה למעלה בשמים • גמרא: עכו"ם שקורא ישראל לסעודתו, עובר על אבזריהו דעבודה זרה משעת הקריאה • על די תפלות ותחנונים מבטלים גזירות רעות בכל דור ודור • ימי הפורים מסוגלים לעורר רחמים ולהתגבר על כוחות הס"מ •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אך רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראל לא יעשו עוולת, וכבר נאמר ואל תשפן באהליך עוולת (איוב יא ד).

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יארצייט רופט: 1-718-388-5519

41 מינוט) קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו - קונטרס רכנ

קול ווצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→3→214

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך 233

פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאנערס): #1700 845-366-2793

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן •

הרה"ח הוקר, איש האשכולות, טוב ומטיב לאחרים,
מתלמידי רביה"ק ז"ע נאמן לדרכו ודבוק בספריו הק'
מזה"ר אהרן מנחם גרשון ז"ל גפן

בן הרה"ח ר' שלמה ז"ל
נפטר כ' אדר ב' תש"ס

הרה"ח ירא ושלם, מראשי ומייסדי מוסדות רביה"ק ז"ע
במאנטריאל, ועמד במסירות ובנאמנות בכל נפשו ומאורו
לעשות רצון צדיק, ולמד בספריו הקדושים בקביעות
מזה"ר יודא לייבוש ז"ל קליינבערגער

בן הרה"ח ר' חיים צבי ז"ל ה"ד
נפטר י"ז אדר תשע"ב

הרה"ח ירא שמים, בעל מדות טובות וישרות, עסק בשיעורי תורה
בקביעות נפלא, רגיל בספרי רביה"ק ז"ע ובשמיעת קולו על
הרעקארדינגס, ומסר עצמו בעד מוסדותיו במאנטריאל כשלשים שנה
מזה"ר חיים צבי ב"ר עזריאל יחיאל ז"ל לאווי

נפטר מ"ו אדר ב' (שושן פורים) תשע"א

האשה החשובה, עסקה במצוות ומעשים טובים,
ביתה פתוח לרווחה בהכנסת אורחים,
מזמורי תהלים שגורים על שפתה

מרת פינא ע"ה ב"ר אליעזר ז"ל
אשת הרה"ח ר' צבי קעסמענבוים ז"ל
נפטרה י"ט אדר תשס"ו

האשה החשובה יראת ה' היא תתהלל

מרת מוינא אסתר ע"ה
בת הרה"ג ר' אליקים נעציל ז"ל וואלד
אב"ד באנסקא ביסמריצא ובאדנהיים
נפטרה מ"ו אדר ב' תשכ"ב

האשה החשובה טובת לב, ביתה פתוח לאורחים,
ועשתה ביתה בית ועד לחכמים

מרת שינדל ע"ה בת ר' ישראל דוד ז"ל
נפטרה י"ט אדר ב' תשס"ח
נרבת משפחת ציממערמאן

האשה החשובה יראת ה' היא תתהלל

מרת מרים ע"ה
ב"ר לוי ז"ל
אשת הרה"ח ר' חיים הכהן ראטה ז"ל
נפטרה י"ד אדר ב' תשע"ו

לע"נ האשה החשובה מרת זיסל ב"ר ארי' ע"ה - י"ז אדר תשס"ו

לע"נ הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

קושיות ודיוקים בפרשת צו

א

בתורת כהנים ורש"י: אין צו אלא לשון זירוז/מיד ולדורות/ וביותר צריך הכתב לזרז במקום שיש 'חסרון כים' ויזכר ה' אל משה לאמר, צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה היא העלה על מוקדה וגו'.
שטייט אין תורת כהנים, [און] רש"י ברענגט עס דא, אין 'צו' אלא לשון זירוז, מיד ולדורות. אמר רבי שמעון, ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש חסרון כים.

ב

קושיא א

למה הוצרך לומר בכאן דהוא ציווי לדורות, והלא גם בשאר כל המצוות הוא כן
(א) לכאורה וואס זאגט ער [דייקא בכאן] אז דער זירוז [איז] מיד 'ולדורות'. וועלעכע מצוה איז דאס נישט געגעבן געווארן 'לדורות'.

ג

קושיא ב

וכן למה הוצרך בכאן זירוז/מיד, והלא גם בשאר כל המצוות הוא כן
(ב) און וואס זאגט ער עפעס 'מיד'. וואס א שייכות האט דא דעס לשון זירוז [אויף "מיד", והלא] אלע מצוות זענען דאך אזוי.

ד

קושיא ג

וכן ענין 'חסרון כים' שייך ברוב המצוות, ולמה הוצרך עבור זה זירוז יותר בכאן
(ג) און דעס וואס ער זאגט במקום שיש 'חסרון כים' איז דאך אויך א פלא. [והלא] רוב מצוות איז דאך עפעס דא דערינען וואס ס'קאסט ממון, וואס עפעס פונקט דא איז במקום שיש חסרון כים.

ה

קושיות ודיוקים בעניני פורים

מקור ענין "תענית אסתר" ביום י"ג אדר

בגמרא למדו מהפסוק כל הומנים שכשרים לקריאת מגילה, ועל יום י"ג אדר אמרו דלא צריך קרא, שהרי י"ג זמן קהילה לכל
היא

די משנה זאגט*, מגילה נקראת בי"א, בי"ב, בי"ג, בי"ד, ב"ט ו'.

די משנה רעכנט אויס די אלע זמנים [שכשרים לקריאת המגילה].

[ומבאר שם בגמרא]² פון וואו נעמט מען אז בי"א בי"ב [יכולין להקדים. ווייל] איך לערן

עס ארויס פון פסוק [אסתר ט, לא] [לקיים את ימי הפורים האלה] בזמניהם, [דהיה יכול לכתוב בזמן

או] בזמנם [וכתב] בזמניהם [מרבין עור שני ימים].

* במשנה מגילה (ב): . מגילה נקראת באחד עשר, בשנים עשר, בשלשה עשר, בארבעה עשר, בחמשה עשר [פירש"י: פעמים בזה ופעמים בזה], לא פחות ולא יותר. כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר, כפרים ועיירות גדולות קורין בארבעה עשר, אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה [שהכפרים נתנו להן חכמים רשות להקדים קריאתה ליום הכניסה וכו'], שהכפרים מתכנסין לעיירות למשפט בשני ובחמישי, שאז בתי דינין יושבין, והכפרים אינן בקיאות לקרות, וצריכין שיקראנה להם אחד מבני העיר, ולא הטריחו חכמים לבא ביום ארבעה עשר, ופעמים שיום הכניסה בשלשה עשר ופעמים שהוא באחד עשר. כיצד, חל להיות ארבעה עשר בשני וכו' קורין בו ביום וכו'. חל להיות בשלישי או ברביעי, כפרים מקדימין ליום הכניסה, ועיירות גדולות קורין בו ביום וכו'. חל להיות בחמישי וכו' קורין בו ביום וכו'. חל להיות אחר השבת, כפרים מקדימין ליום הכניסה וכו'.

[ומקשה בגמרא, והלא] זמנים טובא משמע, [ונימא דיכולין לקרותו מתחלת החודש. ומשני] זמנים תרי, [דומיא דעיקר הזמן שהם י"ד וט"ו].

רעכנט ער, בין איך מרבה י"א און י"ב. [שהרי] י"ד און ט"ו שטייט דאך ארויס [פאר] פֿרזים און מקפות חזמה, און י"א און י"ב בין איך מרבה, איז נאָר י"ג [שאין לנו ריבוי על זה בפסוק].

[ומקשו] ואימא י"ג [צריך להרבות, ויהיה הלימוד דשני ימים על י"ב וי"ג, אבל בי"א לא]. זאגט די גמרא, י"ג לא צריך [קרא] לרבוני, [ווייל יום י"ג] זמן קהלה לכל הוא. [ועל כן נשאר הריבוי של ב' ימים על יום י"א וי"ב].

1

ובביאור אומרו י"ג "זמן קהלה" לכל, יש ראשונים שפרשו כי בימי מרדכי נקהלו אז למלחמה, ולכן לא צריך קרא לרבוני יום י"ג. וכן הוא בירושלמי

וואָס דער פֿשט איז [באומרו י"ג זמן קהלה לכל הוא], זאָגן אַסאָך ראשונים פֿשט¹, און אין ירושלמי [שטייט] אויך אזוי², זמן קהלה לכל הוא, [ווייל] ס'איז געווען אן עת מלחמה, [כדכתיב] (אסתר ט, ב) נקהלו היהודים בעריהם, ס'איז דאך געווען דער טאָג איז דאך געווען [יום המלחמה, ווען] זיי האָבן זיך צוזאָמגענומען [היהודים בכל עריהם] אין י"ג [ללחום נגד אויביהם]. ס'איז געווען אן עת מלחמה.

2

ולא נראה לרבינו תם פירוש זה, דא"כ הוה ליה למימר זמן 'מלחמה' הוא, ולא זמן 'קהלה'

דעם רבינו תם געפעלט עס נישט [לפרש כן, ווייל] ער העט גיווען געדארפט צו זאָגן זמן 'מלחמה' [לכל הוא, ולמה אמר בגמרא] זמן 'קהלה' לכל. אזוי ברענגט דאך דער רא"ש³ ברענגט דעם רבינו תם.

² בגמרא שם: מגילה נקראת באחד עשר מנלן וכו', מכדי כולוהו אנשי כנסת הגדולה תקנינהו, דאי סלקא דעתך אנשי כנסת הגדולה ארבעה עשר וחמשה עשר תקון, [וכי] אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקיננו אנשי כנסת הגדולה [פירש]: היכי אתו רבנן דבתייריהו ועקרו תקנתא והתירו להקדים, בתמיה [וכו'], אלא פשיטא כולוהו אנשי כנסת הגדולה תקינו, היכא רמיא. ◦ אמר רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן, אמר קרא לקנס את ימי הפרים קהלה "בזמניהם", זמנים הרבה תקנו להם. האי מיבעיא ליה לגופיה [לי"ד וט"ו המפורשין בספר], אם כן לימא קרא זמן [את ימי הפרים האלה 'בזמן', דמשמע בזמן המפורש להם], מאי זמניהם, זמנים טובא. ואכתי מיבעי ליה [האי דנקט זמנים לשון [רבי], זמנו של זה לא כזמנו של זה [זמנו של מוקפין לאו כזמנו של פורים, דאי כתוב 'בזמן' הוה משמע זמן אחד לשניה, אי בעו ליקרו בארביסר, ואי בעו ליקרו בחמיסר], אם כן לימא קרא זמנם, מאי זמניהם, שמעת מינה כולוהו. אימא זמנים טובא, זמניהם דומיא דזמנם [רבויה דדרשינן לקרא ליתורא דיו"ד וה"ה, דומיא דעיקר הזמן דנפקא לן מזמנם הוא דקא מרבה דומיא דידהו], מה זמנם תרי אף זמניהם תרי. ואימא תריסר ותליסר, כדאמר רב שמואל בר יצחק שלשה עשר זמן קהילה לכל היא, ולא צריך לרבוני, הכא נמי שלשה עשר זמן קהילה לכל היא [נהכל נקהלו להנכם מאויביהם, בין בשושן בין בשאר מקומות, כמו שכתוב בספר], ולא צריך לרבוני [נהלך לא צריך קרא לרבוני שיהא ראוי לקרייה, דעיקר הנס בו היה]. ואימא שיתסר ושיבסר, ולא יעבור כתיב (אסתר ט, כז).

³ כן פירש רש"י. וכן הובא ברא"ש בשם ר"י, ובר"ן בשם תוספות ונאף שיש פלוגתא בין רש"י ותוספות, אבל לענין זה שניהם שוים, הדכונה על שנת הנס שבימי מרדכי כשנהלו עבור המלחמה.

¹ בירושלמי ריש מגילה. ודבריהם הובא להלן בתוך לשון הרא"ש.

² בפסוקי הרא"ש (מגילה א, א): שלשה עשר זמן קהלה לכל היא. פירש רש"י, שנהלו לעמוד על נפשם, ולכן לא צריך קרא. ◦ ולא נהירא, דנהי דנהלו בו ביום, כיון שקבעו הקריאה בי"ד ובחמשה עשר, מנא לן שיכולין לקרות בו. ועוד דלא זמן המלחמה גורמת הקריאה אלא זמן המנוחה, כדכתיב פֿימים אָשר נָחו בָּהֶם הַיְּהוּדִים וגו'. ◦ ונראה לר"י, דסוגית גמרא דידן כעין הירושלמי (הל' א, א), דפריך התם על שנויא דפֿימים אָשר נָחו, ואימא י"ב כנגד י"ד וט"ו, ומשני רבי חלבו י"ג זמן 'מלחמה' היא, והוא מוכיח על עצמו שאין נייחא. פירוש, ליכא לרבוני, דלא הוו כימים אשר נחו בהם. [ופריך בירושלמי] אלא מעתה לא יקראו בו. [ומשני] לפניו ולאחריו קורין, בו אין קורין [בתמיה. עכ"ל הירושלמי]. והכי נמי איכא לפרושי סוגיא דידן, זמן קהלה פירוש זמן מלחמה, וליכא לרבוני מכימים אשר נחו בהם, ולא מזמניהם דמשמע זמנים אחרים דומיא דאלו זמנים דהוה בהו נייחא, ולא צריך קרא לרבוני, דמכל מקום קרא ולא צריך קרא, דמקל וחומר אתי [מלפניו ולאחריו] כדאיתא בירושלמי.

ח

ולכן מפרש ר"ת הדכוונה על שהכל מתאספין בתענית אסתר לומר סליחות ותחנונים, כדרך שנתאספו בימי מרדכי שהיה אז עת מלחמה וסכנה. וכיון שנתאספו להתפלל בימי מרדכי לא צריך קרא לרבויו. ולפירוש זה הסכים הרא"ש

און דער רבינו תם זאָגט [פֿשט אין] זַמן קְהֵלָה לָלֵל, [אז] מ'איז זיך צוזאַמגעקומען אז מ'זאל מתפלל זיין. ווייל ס'איז געווען אַן עת מלחמה, האָט מען זיך געמוזט צוזאַמקומען די בְּנֵי הַכִּפְּרִים [להעירות], מ'זאל מתפלל זיין על אַחֵיהֶם. אַזוי ווי ס'איז געווען [אייביג בזמן המקדש] אַנְשֵׁי מִשְׁמֶר און אַנְשֵׁי מַעֲמָד, [שהיו שלוחי כל ישראל להתפלל על אחיהם] [וכדלקמן באות עח ואילך].

איבערדעם האָבן זיך אידן געמוזט צוזאַמקומען [להתפלל], ווייל ס'איז געווען אַן עת מלחמה האָבן זיי געדאַרפט האָבן רַחֲמִים, איבערדעם איז מען זיך צוזאַמגעקומען מתפלל זיין פאַר זיי.

דאָס איז טייטש זַמן קְהֵלָה לָלֵל, אז מ'איז זיך צוזאַמגעקומען [וקבעו] אַ יום תַּעֲנִית, מ'האָט גוֹזֵר תַּעֲנִית געווען [ביום י"ג אדר]. אַזוי זאָגט דער רבינו תם, און דער רא"ש איז אויך מסכים צו דעם.

ט

וכן מבואר במדרש תנחומא כפירוש רבינו תם והרא"ש, דהכוונה על שהוא יום תענית אסתר, וכתבו שהוא תקנה קדומה להתענות בכל שנה ביום זה

און די שיטה פון רבינו תם מיטן רא"ש שטייט אַרויס אין מדרש תנחומא פרשת בראשית, טייטשט ער אַזוי י"ג זַמן קְהֵלָה לָלֵל, מ'האָט געמאַכט אַ תַּקְנָה [לדורות] פון אַ תַּעֲנִית.

○ ולא נהירא לרבינו תם, דהוה ליה למימר זמן 'מלחמה' הוא. ועוד קשיא ליה האי דקאמר ולא צריך קרא לרבויו, דאין דרך הש"ס לסתום דבריו, כיון שלא הוזכר הקל וחומר בגמרא דידן. ופירש רבינו תם, זמן קהלה לכל היא, שהכל מתאספין לתענית אסתר, ובאים בְּנֵי הַכִּפְּרִים לעיירות לומר סליחות ותחנונים, לפי שבו נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכים רחמים. וכן מצינו במשה שעשה תענית כשנלחם בעמלק, דכתיב (בשלח יז, י) ומשה אָהָרֹן וְחֹדֶר עָלוּ רֹאשׁ הַגִּבְעָה, ודרשינן במסכת תענית (מכילתא בשלח, תנחומא כז) מכאן לתענית צבור שצריך שלשה. מכאן נראה לרבינו תם סעד לתענית אסתר, שאנו עושין כמו שעשו בימי מרדכי ואסתר כשנקהלו היהודים לעמוד על נפשם, ולא מצינו לו סמך בשום מקום אלא בכאן [בדברי הגמרא י"ג זמן קהלה לכל הוא] וכו'. וז"ל הר"ן (שם דף א): ומהדרינן ד"ג זמן קהלה לכל היא וכו'. ופרש"י ז"ל שהיא עת מלחמה לכל. והקשו עליו בתוספות שהרי אין הדבר תלוי במלחמה אלא בנייחא הוא שתלה הכתוב וכו'. אבל בירושלמי מפרש שאין ראוי לרבותו, מפני שהיה זמן מלחמה לכל וכו' [עיי"ש עוד]. ור"ת ז"ל הקשה לכל הפירושים, דא"כ הול"ל זמן 'מלחמה' לכל היא. ולא קושיא היא, דלישא דקרא נקט, דכתיב (אסתר ט, טז) 'נִקְהְלוּ' וְעָמְדוּ עַל נַפְשָׁם. אבל הוא ז"ל פירש זמן קהלה לכל היא, שהיו מתענין כולם ביום המלחמה, שכך הסכימו להיות מתענין ב"ג, מפני שהם היו עומדים על נפשם. וכן מצא בשאלתות דרב אחא ז"ל שכתב בשלשן הזה ובי"ג עשו תעניות בימי מרדכי ואסתר, לפי שהכל נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכים רחמים, וכן מצינו במשה שעשה תענית כשנלחם בעמלק וכו'. ולפי פירוש זה יש לנו סמך לתענית י"ג שנוהגין בכל מקום, ולא מצינו לו רמז ולפי זה נהגו בו רמז לאותו תענית [שהיה בימי מרדכי ואסתר]. ○ ועי' בזה להלכה בטור ובית יוסף (או"ח תרפ), ובשלחן ערוך ונו"כ שם.

¹ ודברי הגמרא לא קאי על אותה שנה של הנס, רק על כל השנים, שהבני כפרים מתכנסים לעיירות לומר סליחות ותחנונים ביום תענית אסתר. נכן משמע דעת הרא"ש לפירוש ר"ת, ובלשון הר"ן לא נראה כן.

² בתנחומא בראשית (סימן ג): ותשובת שאלה זו ממתיבתא שאלו, הא דתנן מגילה נקראת באחד עשר בשנים עשר בשלשה עשר וכו', ואמר רב יהודה (מגילה ב.) אימתי בזמן שהשנים כתקנן וישראל שרוין על אדמתן אבל בזמן הזה הוראלי ומסתמא בקיאיין הן אין קורין אותה אלא בזמנה, והלכה כת"ק או הלכה כרבי יהודה. השיבו, בין לרבי יהודה בין לת"ק מגילה אינה נקראת אלא בזמנה וכו'. והא דתנן מגלה נקראת ב"א ב"ב ב"ג וכו' ליושב בתענית, שכבר פ"י בסוף המשנה אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה, ומאי יום הכניסה, יום הקהלה, דאמר מר שלשה עשר יום 'קהלה' לכל היא, דכתיב (אסתר ט, א-ב) וּבַשָּׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר בְּשִׁלּוּשָׁה עֶשֶׂר יוֹם בּוֹ וגו' 'נִקְהְלוּ' הַיְּהוּדִים בְּעִרְיָהֶם וגו', 'נִקְהְלוּ' וגזרו תענית בשלשה עשר באדר וכו'.

ובראשונים הביאו עוד משאלות דרב אחאי (פרשת ויקהל) שכתב וז"ל: אבל תענית בין כרכים בין כפרים בין עיירות כולן מתענין בשלשה עשר באדר, דאמר שמואל בר רב יצחק שלשה עשר זמן קהלה לכל היא,

אזוי ווי דער רא"ש פירט אויס דאָ אַט" צום סוף^ט, אַז דאָס איז געווען אַ תּקָנָה קדומָה, אַסְתֵּר תּעֲנִית^א איז נאָך געווען איידער ס'איז בְּטֵל געוואָרן די מְגִלַּת תּעֲנִית^ב. אזוי ווי ס'איז געווען דעמאָלטס באַזוּר הַזְמַן טאַקע - בִּימֵי מֶרְדֵּכִי וְאַסְתֵּר - ווען זיי זענען זיך צוזאַמגעקומען לוחֵם זיין, [וגורו תענית כמו ביי] יעדע מְלַחְמָה אַז מ'קומט זיך צוזאַם לְהִקְהֵל וְלַעֲמֹד עַל נַפְשָׁם. זיי זענען זיך צוזאַמגעקומען בִּיּוֹם שְׁלוֹשָׁה עָשָׂר זיי זאלן לוחֵם זיין בְּמִכְשֵׁי רָעָתָם.

[וממילא] אַז זיי האָבן לוחֵם געווען מיט זיי, אַז ס'איז געווען אַ מְלַחְמָה, [אם כן] אין אַ מְלַחְמָה בְּרוּיך מען רַחֲמִים, איז מען זיך צוזאַמגעקומען אין די שטעט [אף] די בְּנֵי כְּפָרִים, און מ'האָט געמאַכט אַ תּעֲנִית, אַ יוֹם תּפִּלָּה וְרַחֲמִים, און מ'האָט מְתַפְּלֵל געווען פֶּאַר זיי אויפֿן נִצְחוֹן הַמְּלַחְמָה. [ולכן תקנו חכמי הדורות להתענות בכל שנה ביום י"ג אדר, כמו שהתענו אז בימי מרדכי ואסתר].

יא

על כל פנים רופט ער אָן זמן 'קְהֵלָה' אויפֿן תּעֲנִית. איבערדעם זאָגט ער, אַז נאָך דעמאָלטס האָט מען מְתַקֵּן געווען, דעם תּעֲנִית אַסְתֵּר האָט מען דעמאָלטס מְתַקֵּן געווען - אויף דער מְלַחְמָה אַרויף - אין די צייטן.

יב

קושיא ד

אמנם צריך הסבר למה קבעו תענית זה לדורות, והלא מצינו בשאר תעניות שנבקעו על חורבן בית המקדש, שאינם נוהגים אלא בזמן הגלות, אבל בבית שני עשו יום טוב ביום תשעה באב. ואם כן כבאן שכבר היתה הישועה בימי מרדכי ואסתר, למה עדיין נשאר הדבר לקבוע לדורות את יום י"ג אדר ליום תענית

(ד) נאָר פונדעסטוועגן בְּרוּיך האָבן פֿשֵׁט פֿאַרוואָס מ'האָט עס געמאַכט 'אויף אייביג'. [והתינוח] דעמאָלטס איז געווען אַ מְלַחְמָה [והוצרכו לגזור תענית ולהתפלל], און

שנאמר (אסתר ט, טז-יז) וּשְׁאָר הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּמִדְיָנֹת הִמְלִיךְ נִקְהָלוּ וַעֲמָדוּ עַל נַפְשָׁם בְּיוֹם שְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אָדָר. מאי קהילה, יום תענית, ומאי יום כניסה, שמתכנסין בו ויושבין בתענית ומבקשים רחמים.

^ח בפסקי הרא"ש להלן שם באותו פרק (סימן ח): גרסינן בראש השנה (יח: רב ור' חנינא אמרי בטלה מגילת תענית, ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי אמרי לא בטלה. ומסיק התם הלכתא חנוכה ופורים לא בטלו. אית דבעי למימר, כיון דלא בטלי ואוקמו אדיניהו, לפניהם ולאחריהם אסור [בתענית]. ואית דאמרי לא עדיף לפניהם ולאחריהם משאר יומי מגילת תענית [שבטלו], ולכן מותרין בתענית לפניהם ולאחריהם], וכן מסתבר. ^ו ולכן 'נהגו' להתענות בשלושה עשר באדר [ואין בזה איסור משום ימים שלפניהם]. ולמאי דפרישית לעיל (סימן א) [בלשון הגמרא] זמן קהלה לכל היא, הוי תענית אסתר 'תקנת חכמים', אף קודם שבטלה מגילת תענית. - [ועיין עוד בזה בדברי הרא"ש במסכת תענית (ב, כד), ובמרדכי במסכת מגילה (סימן תשעו)].

^ט היינו בסוף פרק ראשון דמגילה. כי דברי הרא"ש דלעיל הוא בתחילת הפרק, ודברי הרא"ש אלו הם בסופו.

^י כוונת דברי רבינו כאן, והוא מדברי הרא"ש, כי בפשטות כתבו הפוסקים דבזמן שלא בטלה מגילת תענית, היה אסור להתענות ביום זה, כי חנוכה ופורים אסור בתענית גם בימים שלפניהם ושלאחריהם. אלא יען שבטלה מגילת תענית, לכן שוב מותר להתענות, ואתי שפיר 'המנהג' שנהגו כל ישראל להתענות בי"ג אדר, ואין בזה איסור מדינה דהמגילת תענית. כן הוא סגנון הדברים בכמה ראשונים שהם לא פירשו כר"ת, וכן הוא בטור ובית יוסף (או"ח סימן תרפו). וכן הוא כוונת הרא"ש (בסוף הפרק) בתחלת דבריו. אלא שלאחר כך מסיק הרא"ש דלפי מאי דפירש לעיל בשם ר"ת בלשון הגמרא י"ג זמן קהלה לכל הוא, הוי תענית אסתר 'תקנת חכמים' אף קודם שבטלה מגילת תענית, ולא רק 'מנהג'. נאבל גם לפי זה הוא רק מדרבנן ולא מדברי קבלה. ויש עוד שיטה בראשונים שתענית זה הוא מדברי קבלה, כי נלמד מהפסוק דְּבָרֵי הַצּוּמוֹת וַעֲקָתָם (ט, לא), ולדידהו יש לה חומר כד' צומות, ועיין בזה בב"ח (או"ח תרפג, ב) ושאר אחרונים, אבל להלכה לא קי"ל הכי, אלא דתענית אסתר קיל משאר צומות (כמבואר ברמ"א שם).

^{יא} כך היה מכונה יום תענית אסתר בלשון אידיש בדורות שלפנינו, שהיה נקרא 'אסתר תענית'.

^{יב} כמבואר ענין בטלה מגילת תענית, בגמרא ראש השנה (יח:). וכן נפסק בשלחן ערוך (או"ח תקעג, א).

מ'האָט [צוליב דעם] מַטְרִיחַ געווען עַל הַצְבוּרָה אויף אייביג [להתענות בי"ג אדר בכל הדורות, וזה צריך הסבר].

יג

ס'איז דאָ די אַלע [אָנדערע] תַּעֲנִיתִים וואָס ס'איז דאָ, מילא די אַלע תַּעֲנִיתִים די וואָס מ'האָט געמאַכט אויפן 'חורבן', איז דאָך נאָר [בזמן הגלות] ווילאַנג ס'איז דאָ דער חורבן. [דאָף שמבואר בקרא להתענות בד' צומות] פונדעסטוועגן שטייט דאָך אויך"י ביים בֵּית שְׁנֵי אֲז תִּשְׁעָה בָּאָב [איז געווען אַ יום טוב] ווען דאָס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ איז געשטאַנען, [וכן מתפללים עתה]^{יג} וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה יִתְּהַפְּכוּ לְשָׁשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה, [און נאָר] ווילאַנג ס'איז בְּחֻרְבָּנוּ פֶּאָסט מען.

יד

אַבער דעס וואָס מ'איז זיך צוזאַמגעקומען [בימי מרדכי], איבערהויפט נאָכ'ן נִצְחוֹן הַמְּלָחָמָה, איז דאָך געוואָרן יָמִים טוֹבִים פֿון די אַלע טעג, נו פֿאַרוואָס דאָרף מען ווייטער 'פֶּאָסטן' [לדורות]. מ'האָט געמאַכט אַ תַּקָּנָה אויף כֶּסֶדֶר, אַ תַּקָּנָה קבועה. פֿאַרוואָס איז דאָס געבליבן ווייטער.

טו

[ובשלמא] די אַלע [אָנדערע] תַּעֲנִיתִים וואָס זענען געבליבן, דאָרף מען נאָך היצט אויך די יְשׁוּעָה, [ווייל] ס'איז נאָכנישט פֿאַרראַכטן [ענין החורבן והגלות]. אַבער דאָ אָט [כנס פורים] איז דאָך שוין געווען אַ יְשׁוּעָה כְּלָלִית, אידן זענען געהאַלפֿן געוואָרן, וְנִהְפָּךְ הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלֹטוּ הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשָׁנָאֵיהֶם (אסתר ט, א), ס'איז דאָך שוין 'נאָך אַלעמען', [און] אַז ס'איז שוין נאָך אַלעמען, נו ממילא איז דאָך שוין געווען די יְשׁוּעָה, [וואס כן איז] אדרבה דער טאָג וואָס ס'איז 'דעמאָלטס' געווען אַ תַּעֲנִית העט געדאַרפט 'היצט' צו זיין אַ יום טוב.

טז

[שהרי] אזוי איז דאָך געווען אויכעט בְּזִמְן הַבֵּית, די אַלע תַּעֲנִיתִים פונעם חורבן זענען געווען אַ יום טוב. אַז מ'איז געהאַלפֿן געוואָרן און הַקְדוּשׁ פֿרוּף הוּא שָׁמַע לְצַעֲקָתָם, דאָרף מען זיך פרייען אַז מ'האָט צוגעהערט אַת צַעֲקָתָם.

טז

[וכן] אפילו אַז מ'האָט מִתְעַנֶּה געווען [וגזרו תענית לשעה] עַל כָּל צָרָה שְׁלֹא תְּבֹא, [אַבער ווען] אַז מ'האָט געזען אַז מ'איז נִעְנָה געוואָרן, האָט מען דעם טאָג געמאַכט אַ יום טוב, ווייל ס'איז דאָך געווען אַ גרויסע יְשׁוּעָה. [וואס כן כמו כן בכאן] אַז מ'האָט מִנְצָה געווען די מְלָחָמָה, דאָרף דאָך דער טאָג אַלײן וואָס מ'האָט דעמאָלטס געפֿאַסט, דאָרף צו זיין אַ יום טוב [באותו יום עצמו]^{טז}.

יז

[וואס כן עדיין צריך הסבר] פֿאַרוואָס דאָרף מען כֶּסֶדֶר פֶּאָסטן [בתענית אסתר], מ'האָט מַטְרִיחַ געווען עַל הַצְבוּרָה אויף אייביג. טַעֲמָא בְּעֵי, ס'ברויך דאָך האָבן אַ הֶסְבֵּר.

^{יג} מלשון הגמרא תענית (יד): דתניא, אין גזרין יותר משלש עשרה תעניות על הצבור, לפי שאין מטריחין את הצבור יותר מדאי.

^{יד} בגמרא ראש השנה (יח): עיי"ש כל זה באורך.

^{טו} בסליחות לשבעה עשר בתמוז. וכדרכיב בזכריה (ח, ט), כה אָמר ה'צ, צום הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הַעֲשִׁירִי יִהְיֶה לְבֵית הַהֹדָה לְשָׁשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים.

^{טז} כמבואר במשנה דתענית (יט), וכן נפסק בשלחן ערוך (אור"ח תקעה, יא), עיי"ש פרטי הדינים בזה.

יח

הקדמה לקושיא ה-ו

לאָמיר זען. די גמרא זאָגט^י, שְׁאָלוּ תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי, מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה. אמר להם אָמרו אָתָם. אמרו לו בשביל שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אמר להם, האָט ער געזאָגט דעמאָלטס אַם כֵּן שבשושן יהרגו און בשאר [מקומות בכל העולם] אין אַנדערע שטעט האָט נישט געדאַרפט געשען גאָרנישט. זאָגט ער אלא בשביל שהשתחוּו לצלם, זאָגט רש"י בַּימִי נִבְכַּדְנֶצַּר, - בשביל שהשתחוּו לצלם. - אמרו לו אַם כֵּן כְּלוֹם מִשּׁוּא פָּנִים יֵשׁ בְּדָבָר, אָמַר לָהֶם הֵם לֹא עָשׂוּ אֵלָּא לְפָנִים^י, אַף הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא עָשָׂה עִמָּהֶם אֵלָּא לְפָנִים.

יט

מילא די גמרא איז דאָךְ אינגאנצן אַ הַפְּלָא וְפְלָא, און אַלע מפרשים זענען זיך מייגע מיט כמה תירוצים, און לְכוּלָּהוּ אֵת לְהוּ פִּירְכָא, ס'איז אַלץ שווער, דער גאַנצער מאמר.

כ

קושיא ה

למה בתחילה כששאלו תלמידיו אמר להם רשב"י "אמרו אתם", והלא באו לשמוע הטעם ממנו (ה) קודם, זיי האָבן אים געפרעגט [מפני מה נתחייבו], האָט ער זיי געזאָגט 'זאָגט עטס'. [והלא] ס'איז דאָךְ נישט דער דָּרָךְ [להשיב כך]. אַז זיי האָבן אים געפרעגט, האָבן זיי דאָךְ געוואָלט 'הערן' [פון אים].

כא

קושיא ו

(ו) דערנאָך האָט ער זיי אָפּגעווענדט דעם [טעם] שנהנו מסעודתו של אותו רשע, [דא"כ] שבשושן יהרגו און ערגעץ אַנדערש נישט, [ואמר הטעם בשביל] שהשתחוּו לצלם. [ועל זה קשה דהלא מה שהשתחוּו לצלם זה היה עשרות בשנים לפני זה, עוד בימי נבוכדנצר, וכמו שכתב רש"י. ואם כן למה נתעורר העונש על זה עתה בימי המן, ולא בימי נבוכדנצר]. (מתוך דברי רבינו להלן באות לה).

כב

קושיא ז

במסקנא כשאמר להם הטעם לפי שהשתחוּו לצלם, והם שאלו וכי משוּא פָּנִים יֵשׁ בְּדָבָר. קשה להבין שאלתם, דהלא עשו תשובה בצום ותפילה, ומה שייך בוה ענין משוּא פָּנִים. ועוד דבכל אופן מצינו שהקב"ה ארך אפיים וניתחם על הרעה, ומה שייך להקשות כן

(ז) און דערנאָכדעם איז אַ גרויסע פְּלָא [מה שהשיבו לו על זה] כְּלוֹם מִשּׁוּא פָּנִים יֵשׁ בְּדָבָר. וואָס הייסט, ס'איז דאָךְ אין לָךְ דְּבָר שְׁעוּמָד בְּפָנֵי הַתְּשׁוּבָה (ירושלמי פאה פ"א, ה"א), [והלא כאן נאמר] כְּנוֹס אֵת כָּל הַיְּהוּדִים (אסתר ד, טז), און זיי האָבן אַלע געפֿאַסט, [וכדכתיב] כִּאֲשֶׁר קִיָּמוּ עַל נַפְשָׁם וְעַל זִרְעָם] דְּבָרֵי הַצּוּמֹת וְזִצְקָתָם (שם ט, לא), זיי האָבן געפֿאַסט און תְּשׁוּבָה געטון, זיי האָבן געפֿאַסט ג' ימים ולילות, [ואסתר] זי האָט געזאָגט (שם ד, טז) גַּם

^י בגמרא מגילה (יב): שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי, מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה, אמר להם אָמרו אָתָם, אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. [אמר להם] אַם כֵּן שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל יהרגו. אמרו לו אמור אתה, אמר להם מפני שהשתחוּו לצלם [פירש"י: בימי נבוכדנצר]. אמרו לו וכי משוּא פָּנִים יֵשׁ בְּדָבָר [איך זכו לנס], אמר להם הֵם לֹא עָשׂוּ אֵלָּא לְפָנִים [מיראה], אַף הַקְּב"ה לֹא עָשָׂה עִמָּהֶם אֵלָּא לְפָנִים, והיינו דכתיב (איכה ג, לג) כִּי לֹא עָנָה מְלָכוֹ.

^י פירוש: רק למראית העין, ולא בפנימיות הלב.

אָני וְנִעְרַתִּי אָצוּם כֵּן. [און] ס'איז א כלל גדול אז אין לך דבר שעומד בפני התשובה, ולמה יהא נקרא משוא פנים, כשנתבטל הגזירה על ידי תשובה].

כג

און אפילו גאָר 'אָזוי' [אף אלמלי לא היו עושין תשובה שלימה] שטייט דאָך אויך (תשא לב, י) וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ, זָאָגְט דאָך דער רמב"ם אַז א נביא שָׁקֵר אַז ער זאָגט א נבואה ולא יבא הדבר, [וכדכתיב] הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרָו ה' בְּזִדּוֹן דִּבְרָו הַנְּבִיא (דברים יח, כב), זאָגט דאָך דער רמב"ם^ט אַז דאָס איז נאָר אַז ער איז אויף לְטוֹכָה, ווייל [דיבור ה' כשהוא] לְטוֹכָה איז נישטאָ קיין חֲזָרָה. אָבער אויף לְרָעָה הייסט ער נישט קיין נביא שָׁקֵר, ס'איז נישט קיין באַווייז אַז ער איז א נביא שָׁקֵר אַז ער זאָגט אויף א רעה און ס'געשעט נישט, ווייל לרעה איז פאַרהאַנדן א חֲזָרָה, [כדכתיב] וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה, [וכך היא המדה כי] הַקִּבָּה איז מֵאַרְיָה אף [ונותן זמן שישבו].
[ואם כן] וואָס איז עפעס אַזאָ קשיא כלום משוא פנים יש בדבר אַז מ'האָט מִבְטֵל געווען די גזירה [ונתקיים וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה].

כד

איבערהויפט 'נאָך אַזאָ עבודה וואָס זיי האָבן אַראָפּגעלייגט', מרדכי ואסתר און אידן, [ועשו תשובה שלימה], וואָס איז די קשיא כלום משוא פנים יש בדבר.
[און] די אַלע תירוצים וואָס זיי ענטפערן אויף דעם, איז שווער.

כה

קושיא ח

בנמרא משמע שרשב"י רחה הטעם שאמרו בשביל שנהנו מסעודתו של אותו רשע, ונקט רק הטעם לפי שהשתחוו לצלם. ועל זה קשה דמבואר במדרש רהגזירה היתה בשביל שנהנו מסעודת אחשוורוש. ומבואר שם עוד דכל הסעודה היתה בעצת המן, כדי שיבואו לידי חטא ועי"ז יוכלו לקטרג עליהם בשמים, וכן היה שעי"ז נגזר עליהם גזירת כלייה כ"ח
(ח) און אויסערדעם לאַמיר זען, טאַקע וואָס ער ווענדט אָפּ [הטעם שאמרו הם] בשביל שנהנו מסעודתו של אותו רשע, האָט ער דאָך אָפּגעווענדט, 'דעם' תירוץ האָט דאָך רבי שמעון בן יוחאי אָפּגעווענדט, זעט דאָך אויס אַז מ'איז 'אָפּגעפאַלן' פון דעם תירוץ, ס'איז נאָר געבליבן [דער טעם פון] שהשתחוו לצלם.
און מ'זעט ווייטער אין מדרש^ב, בשעת ווען די גזירה וויאזוי זיי זענען געגאַנגען [אליהו הנביא ומרדכי הצדיק לעורר רחמים], דער מדרש רעכנט דאָרט אויס וואָס מ'האָט זיי אַלץ דערציילט [בְּשִׁמְיָם, און] וויאזוי ס'איז דערוועקט געוואָרן [מדת הרחמים].

^ט ברמב"ם (יסודי התורה י, ד): דברי הפורענות שהנביא אומר וכו' אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים הנה דיבר ולא בא, שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם, כאנשי נינוה [נדכתיב (יונה ג, י) וַיָּרָא הָאֱלֹקִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדֶּרֶךְ הָרָעָה וַיִּנָּחֵם הָאֱלֹקִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה], או 'שתלה להם', כחזקיה [מלכים ב' כ, ו]. אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך, ולא באה הטובה שאמר, בידוע שהוא נביא שָׁקֵר, שכל דבר טובה שיגזור הָקָל אפילו על תנאי, אינו חוזר וכו'.

^ב באסתר רבה (י, יא): אמר רבי יצחק נפחא, המן הרשע בעלילה גדולה בא על ישראל, הה"ד (אסתר א, ה) ובמלואת הַיָּמִים הָאֵלֶּה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל הָעָם וגו', ואין הָעָם האמור כאן אלא ישראל, הה"ד (ברכה לג, כט) אֲשֶׁרִיף יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹךָ עִם נוֹשָׁע בְּה' וגו'. אמר המן לאחשוורוש, אלקיהם של אלו שונא זמה, הַעֲמֵד להם זונות וְעֵשָׂה להם משתה וגזזר עליהם שיבואו כולם ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם, שנאמר (אסתר א, ח) לַעֲשׂוֹת כְּרָצוֹן אִישׁ וְאִישׁ. כיון שראה מרדכי כך, עמד והכריז עליהם ואמר להם לא תלכו לאכול בסעודתו של אחשוורוש, שלא הזמין אתכם כי אם למדור עליכם קטיגוריא כדי שיהא פתחון פה עם מדת הדין לקטרג עליכם לפני הקב"ה. ולא שמעו לדברי מרדכי, והלכו כולם לבית המשתה. אמר רבי ישמעאל, שמונה עשר אלף וחמש מאות הלכו לבית המשתה, ואכלו ושתו ונשתכרו, ונתקלקלו. o מיד עמד שטן והלשין עליהם לפני הקב"ה, ואמר לפניו רבונו של

אליהו, מ'איז געגאנגען אויף די קברים, קברי אבות און משה רבינו, שטייט אלעס וואָס זיי האָבן געזאָגט די אבות הקדושים און משה רבינו. זיי האָבן געפרעגט וואָס איז דאָ געווען, האָט מען זיי געזאָגט אַלץ 'דעם' חטא [פון] שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אַלץ 'דעם' חטא האָט ער גערעכנט, און ס'ווערט גאָרנישט מוזער [דער חטא פון] שהשתחוו לצלם.

כו

ער זאָגט דאָרטן באריכות, שמועסט ער אויך פון דעם נהנו מסעודתו של אותו רשע, וואָס ער [אַחשוורוש] האָט געמאַכט, און ער האָט אַריינגעפאַפט [אידן], און זיין זענען נכשל געוואָרן אין עבירות, ער האָט דאָרט געהאַט אָנגעגרייט, און נאָכדעם זענען זיי נכשל געוואָרן אין זנות, אַזא גאַטונג ווי בַּלְעָם'ס עֲצָה איז געוועזן^{כא}, [ווי] ער רעכנט דאָרט אויס.

כז

אַבער יהיה איך שיהיה, אָבער אַלץ איז נאָר דאָ 'דער' טעם, אַלץ פון דער סעודה. מרדכי האָט זיי געוואָרנט זיי זאָלן נישט גיין, וואָרן ער זוכט נאָר [צו קענען] לְקַטְרֵג עַל יִשְׂרָאֵל, ער וועט אַרויסברענגען פון דעם [א קטרוג]. דאָס איז געווען הֶמָן'ס עֲצָה, [כדי] ער זאָל מְקַטְרֵג זיין.

די גאַנצע סעודה איז דאָך געווען הֶמָן'ס עֲצָה, אַזוי זאָגט דאָרטן דער מדרש ווייטער, און ער איז דאָרט מֵאָרִיך אַז די גאַנצע זאך האָט גורם געווען [הֶמָן], ער האָט געגעבן די עֲצָה, הֶמָן, און דאָס האָט גורם געוועזן די גאַנצע גזירה, [ווייל] ס'איז געווען נהנו מסעודתו של אותו רשע.

'דאָס' איז עס געווען אינגאַנצן [כל החטא שגרם הגזירה. און] ער איז גאָרנישט מזכיר דעם צלם. [ומשמע כי רק] 'דאָס' איז עס געווען, און כסדר דערנאָך שמועסט ער נאָר פון 'דעם' חטא.

כח

[וואס כן במדרש] זעט דאָך אויס איז דאָך פונקט פאַרקערט, אַז מ'איז אָפגעפאַלן פון דעם השתחוו לצלם, און מ'איז געבליבן אינגאַנצן מיט דעם. און דאָ [בגמרא] זעט אויס, דאָ מאַכט ער דאָס אַוועק, דעם חטא פון נהנו מסעודתו

עולם עד מתי תדבק באומה זו שהם מפרישין לבבם ואמונתם ממך, אם רצונך אֶבֶד אומה זו מן העולם כי אינם באים בתשובה לפניך. אמר הקב"ה תורה מה תהא עליה, אמר לפניו רבש"ע תסתפק בעליונים, וגם השוה דעתו למחות את ישראל. באותה שעה אמר הקב"ה למה לי אומה שבשבילה הרביתי אותותי ומופתים לכל הקמים עליהם לרעה, אֲשִׁבִּיתָהּ מֵאֲנֹשׁ וְזָכַרְם [האוינו לב, כו]. מיד אמר הקב"ה לשון הָבָא לי מגילה ואכתוב עליה כלייה, באותה שעה הלך השטן והביא וכו'. באותה שעה רץ אליהו זכור לטוב בבהלה אצל אבות העולם ואצל משה בן עמרם, ואמר להם עד מתי אבות העולם רדומים בשינה ואי אתם משגיחים על הצרה שבניכם שרויין בה וכו' אמרו לו מפני מה, אמר להם מפני שנהנו ישראל מסעודתו של אחשוורוש, ובעבור זאת נגזרה עליהם גזירה לכלותם מן העולם ולאבד זכרם. אמרו לו אברהם יצחק ויעקב, אם הם עברו על דת הקב"ה ונחתמה גזירתם, מה אנו יכולים לעשות. חזר אליהו ואמר לו למשה, אי רועה נאמן, כמה פעמים עמדת על הפרץ לישראל ובטלת גזירתם לבלתי השחית, שנאמר (תהלים קו, כג) לֹאֲלִי מִשָּׁה בְּחִירוֹ עֲמַד בְּפָרֶץ לִפְנֵי הָשֵׁב חַמְתָּ מִהִשְׁחִית, מה תענה על הצרה הזאת כי כָּאֵן בָּנִים עַד מִשְׁבֵּר וגו' (ישעי' לו, ג). אמר לו משה כלום יש אדם כשר באותו הדור, אמר לו יש ושמר מרדכי, אמר לו לָךְ והודיעו כדי שיעמוד הוא משם בתפלה ואני מכאן, ונבקש רחמים עליהם לפני הקב"ה. אמר לו, רועה נאמן כבר נכתבה אגרת כליה על ישראל, א"ל משה אם בטיט היא חתומה תפלתו נשמעת, ואם בדם נחתמה מה שהיה הוא, אמר לו בטיט היא חתומה, אמר לו משה רבינו לָךְ והודיע למרדכי, מיד הלך והודיע למרדכי, הדא הוא דכתיב (אסתר ד, א) וּמְרַדְכִי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נִעְשָׂה וַיִּקְרַע מְרַדְכִי אֶת בְּגָדָיו.

^{כא} כמבואר בגמרא סנהדרין (קו). ובספרי (מטות, פסקא ה).

של אותו רשע. וואָרן ס'איז דאָך קשה די קשיא, וואָס אַ חילוק צווישן שוּשן און צווישן אנדערע, פירט ער אויס אַז דאָס גאַנצע איז נאָר געווען בשביל שהשתחוּ לצלם. - דאָס אַליין איז אויך אַ סתירה [בין הגמרא והמדרש].

כט

קושיא ט

עצם הענין קשה להבין, למה בשביל שנהנו מסעודת אחשוורוש מניע להם עונש גדול כך כך של גזירת כליה ח"ו (ט) עקסטערדעם פרעגן זיי דאָך, אַז ס'איז געווען נהנו מסעודתו של אותו רשע קומט עפעס פאַר דעם חלילה פליה? מיתה קומט עפעס? וואָס אַן איסור מיתה איז דאָס, אַז זיי האָבן נהנה געווען מסעודתו של אותו רשע.

ל

ישׁוב הקושיות בעניני פורים

תירוצי המנות הלוי - על קושיא ט

דער מנות הלוי^{כב} איז דאָ מאריך אין דעם [בביאור וקישור כל מאמר הגמרא, ובתוך דבריו כתב שם] צו פאַרענטפערן [חומר החטא במה שנהנו מסעודתו של אותו רשע].
- איך האָב עס אינזין געהאַט פריער [לתרץ כן], און נאָכדעם האָב איך געזען [אַז] דער מנות הלוי זאָגט עס. -

לא

מבואר בגמרא דעכו"ם ש'שקרא ישראל לסעודתו, משעת קריאה הוא עובר על וקרא לך ואכלת מזבחו [ווייל] די גמרא זאָגט^{כג}, ישראל שבחוץ לארץ, עובדי ע"ז בטהרה^{כד} הם. [דהגוי] ער מאַכט אַ שמחה און רופט אים [להישראל, ועובר על מ"ש בתורה] וקרא לך ואכלת מזבחו^{כה} (תשא לר, טו), זאָגט די גמרא משעת קריאה איז ער עובר, אַז ער 'רופט' אים נאָר.
ווייל ער איז [דורכדעם] מְשַׁבֵּחַ לעבודה זרה, אַלע זייערע שמחות זענען דאָך לשם עבודה זרה, און ער רופט אים [והוא בא, ושוב הגוי משבח לעבודה זרה שלו].

^{כב} במנות הלוי בהקדמה האריך בביאור הגמרא דמגילה. וכתב שם בתוך הדברים וז"ל: גם דבר הסעודה קשה, כי לפי הנראה איננו כל כך חמור להביא עליהם כליון חרוץ, ולכן שאלו מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה. ובאומרים 'שבאותו הדור' כוונת לשלול דבר הצלם, אשר למה לא יביא עליהם תיכף כליון חרוץ ויעבור על פשע זמן רב. גם באומרים 'כליה', רמזו על שאין בדבר הסעודה כדי רשעת חז"ל וכו'. והרשב"י וכו' אמר להם אמרו אתם וכו'. והם אמרו על שנהנו מסעודתו של אותו רשע, וכיוצא בהגדיל אשמת וחטאת הקהל אשר איננה נראית בתחלת העין חטאה גדולה, וכמו שקדם, ואמרו תחלה מפני 'שנהנו', והכוונה כי לא הוכרחו בדבר וכו', אדרבה גזר לעשות כרצון איש ואיש המן ומרדכי, והשתיה כדת אין אונס מיין נסך, ומרדכי מכריז שלא ילכו שם וכו'. ואחרי שלא הוכרחו והם הלכו מעצמם ואכלו לצבות בטן, הם חייבים באמת, וזהו מפני 'שנהנו', כי האוכל בעל כרחו איננו נהנה, אבל אלה רשאים לאכול ושלל לאכול, ונהנו. ועוד הגדילו אשמה זו במאמרם מסעודתו של 'אותו רשע', כי לא כיוונו להודיענו שאחשוורוש הוא רָשָׁע, אבל שכונתם בסעודת רָשָׁע ופשע, ואף אם היה שם מאכל יהודי וכשר וכו', היה להם למנוע עצמם מלִקְחַת שְׂמֵחָה מפני 'כוונת' הסעודה, אם שתהיה משום שנתיישובה דעתו, דאמר בלשצר מנה וטעה, אנא מנינא ולא טעינא (מגילה יא:). אם משום שישב על הכסא, אם שמצא ממון שגנו נבוכדנצר, אם מפני שמצא ידו בממון בית המקדש וכו', היה להם להרחיק נדוד ולברוח, ולדאות כאשר ידאה הנשר לבלתי המצא שמה. ○ ובהדיא אמרין בגמרא (עבודה זרה ח.), תניא ר"ש בן אלעזר אומר ישראל שבחוץ לארץ עובדי ע"ז הם בטהרה, כיצד כותי שעשה משתה לבנו וזימן את כל היהודים אשר בעיר, אף על פי שאוכלים ושותים משלהם ושמש עומד עליהם, מעלה עליהם הכתוב כאלו אכלו מזבחית, שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחית. ואימא עד דאכלי, אמר רבא אם כן לימא קרא ואכלת מזבחית, מאי וקרא לך, משעת קריאה ע"ז. ומוזה נודעה החטאת בלכתם שמה לאכול ולשמוח כי רבה היא וכו'.

^{כג} בגמרא עבודה זרה (ח.). והובא בתוך לשון המנות הלוי דלעיל.

^{כד} פירש רש"י: בטהרה. כלומר בלא כוונה, ואין שְׂמִים על לב.

^{כה} פירש רש"י: וקרא לך משמע משעה שאתה קרוי לו, מעלה אני על אכילתך כאלו הוא מזבחית.

לב

ובפרט בסעודה זו שעשהו אחשוורוש על שם שחשב שכבר עבר השבעים שנה של גלות בבל, ושמח על שלא נגאלו ישראל, לא היה להם לישראל ליהנות ברצון מסעודה כזה שהוא על התנבאות שונא ה' נגד הקדושה

איבערהויפט דאָ, די סעודה [של אַחשוורוש] איז דאָך טאַקע געווען פֿשֶׁת המֶלֶךְ אַחשוֹרוֹשׁ (אסתר א, ב), ווען ער האָט געזען ס'איז דורך געגאַנגען די זיבעציג יאָר [של גלות בבל, לפי חשבוננו], האָט ער געזען, ער האָט זיך מייאש געווען שוין פון די גאולה, [וכדתיב] פֿשֶׁת המֶלֶךְ [וידרשו] שְׁנַתִּישְׁבָּה מַלְכוּתוֹ, ער איז געווען געזיכערט [ביי זיך] מיט די מלוכה, [און] אויף דעם אַרויף האָט ער דאָס געמאַכט [די סעודה]¹².

האָט ער אַודאי גערעכנט - זיי זענען [דאָך] אַלע געווען עובדי עבודה זרה - אַז 'זיין' עבודה זרה האָט חלילה מְנַצֵּחַ געווען, ער האָט געזען [שכבר נתמלאו ע' שנה ולא נגאלו ישראל עדיין] האָט ער זיך מתייאש געווען דורכדעם פון די גאולה. דאָס איז געווען די גאַנצע סעודה, אויף 'דעם'.

לג

און [ממילא] אַז ס'איז געווען שנהנו מסעודתו של אותו רשע, זיי האָבן גאָר נאָך נִהְיָה' געווען דערפון, אַז זיי האָבן נִהְיָה געווען דערפון, אַ זאך וואָס ס'איז פֿגֶּנֶד דעם רָצוֹן הַבּוֹרָא ברוך הוא, [דכל שמחת הסעודה היה] אויף הַתְּגַבְרוֹת הַשּׁוֹנְאִים, הַתְּגַבְרוֹת פֶּחַ עבודה זרה קעגן די קדושה, און זיי האָבן פון אַזאַ זאך נִהְיָה געווען, דאָס איז די גאַנצע [סעודה], האט עס דעם דין פון עבודה זרה [ואביזירהו] אַלדינגס¹³, איבערדעם איז געווען דער קצף. אַזוי ווי דער מנות הלוי גיט [דאָרט] צו פאַרשטיין.

לד

מה שעדיין קשה לתירון המנות הלוי

אבל עדיין צריך להבין דקשה מה ששאל רשב"י דאם כן רק שבשושן יהרגו, וכן יש להבין מה ששאלו הם וכי משוא פנים יש בדבר על מה שהשתחויו לצלם

אַבער דאָך אַלץ [עדיין צריך הסבר] וויאַזוי איז פאַרענטפערט שוין ווייטער דעם וואָס ער פרעגט [אם כן רק] שבשושן יהרגו. [דהלא סוף סוף רק אותן שבשושן נהנו מסעודתו, ולא אותן שבשאר עיירות].

און [וואָס זיי פרעגן] וכי משוא פנים יש בדבר, איז אַלץ [נאָך שווער, כדלעיל בקושיא ז].

לה

[און] אויף דעם זוכט ער [במנות הלוי] אַנדערע תירוצים. [אַבער] ס'איז זייער שווער צו פאַרענטפערן, [און צו] מַקְשֵׁר צו זיין דעם ענין, דעם גאַנצן מאמר [והמשך הדברים].

לו

התחלת ישוב קושיא ח

ולכן נראה לפרש באופן דרשב"י לא דחה לגמרי את הטעם שאמרו שנתנו מסעודתו, אלא דהגירה היה בצירוף שני החטאים האלו. ולבאר דמה שאמרו וכי משוא פנים יש בדבר, יש בו כוונה אחרת כדלהלן

נאָר איך מיינ אפּשר גאָר אַזוי [להוסיף עוד בזה, קרוב לדרכו של המנות הלוי].

¹² כמבואר בגמרא (מגילה יא:): אמר רבא, מאי פֿשֶׁת, לאחר שנתייבשה דעתו. אמר, פֿלשער חשב וטעה, אנא חשיבנא ולא טעינא. מאי היא, דכתיב (ירמ' כט, י) כִּי לִפִּי מְלֹאֹת לִבְכָּל שְׁבָעִים שָׁנָה אֶפְקֶד אֶתְכֶם וכו', חשוב ארבעין וחמש דנבוכדנצר, ועשרים ותלת דאָוִיל מֶדֶךְ, ותירתי ידידי, הא שבעים וכו', כיון דחזי דמלו שבועין ולא איפרוק, אמר השתא ודאי תו לא מיפרקי, אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו, בא שטן וריקד ביניהן והרג את ושת. [ועיי"ש בגמרא החשבון של בלשצאר, וכן החשבון של אחשוורוש, ובמה טעו שניהם, ואכמ"ל].

¹³ דשפיר יש בזה איסור מיתה.

אז לעולם דער וכי משוא פנים יש בדבר, .. דער וכי משוא פנים יש בדבר דאָס איז גאָר אַן אַנדערע ראייה.
און לעולם איז דאָס טאַקע מקושר די צוויי [חטאים] אינאיינעם.

לז

איך מיין, אַליבא דאָמֶת רבי שמעון בן יוחאי ווענדט זיי נישט אָפּ דעם טעם פון נהנו מסעודתו של אותו רשע, אַזוי ווי מ'זעט דאָך טאַקע דער אָמֶת - אַזוי ווי כ'האָב פריער געזאָגט (בקושיא ח) - [אז] ווייטער אין מדרש זעט מען דאָך כסדר אַז נאָר דעס איז דער חטא געווען, די גזירה איז געקומען פון 'דעם' חטא, שנהנו מסעודתו של אותו רשע.

לח

[קושיא ו]

וכן יש ליישב למה נתעורר עתה בימי המן, חטא הישן שהשתחוּו לצלם בימי נבוכדנצר
און אויסערדעם איז שווער, שהשתחוּו לצלם, דאָס איז דאָך געווען פריער מיט זעכציג יאָר [בימי נְבֻכַדְנֶצַר, וכפירש"י], וואָס האָט מען זיך היצט דערמאַנט.

לט

ישוב קושיא ז - לדרכינו

אמנם על חטא שהשתחוּו לצלם, אף שהיה בזה חטא עבודה זרה, מ"מ היה תירוץ
על זה שהיה רק באונס והם לא רצו בזה, וכמו שאמר רשב"י הם לא עשו אלא לפנים

נאָר לעולם איז אַזוי.

דעס וואָס מ'איז געווען השתחוּו לצלם, דאָס איז געווען באונס, [און] ס'איז געווען לְפָנִים, [ווייל] זיי האָבן דאָך נישט געוואָלט, [נאָר] ס'איז געווען באונס, זיי זענען נישט געווען 'דערביי'. זיי האָבן נישט "נִהְנְה" געווען פונעם רשעות חלילה, אדרבה זענען געווען "געצווינגען".

מ

אבל החטא שנהנו מסעודתו של אותו רשע, היה חמור יותר מפאת שהיה
זה ברצון הלב ובהנאה, ונהנו מן הדרך רשע, אשר זה הוא אם כל חמאת

און דעס איז אָבער האַרבער, [וואָס] זיי האָבן נִהְנְה געווען מְסֻעָדָתוּ, [ווייל] דאָ האָבן זיי "נִהְנְה" געווען דערפון.

הגם ס'איז נישט געווען בהשתחוּויה, אָבער דעס איז נאָך אַרגער, ווייל ס'איז געווען בלב, [און] עבודה זרה איז דאָך אפילו בלב^כ.
[ובכלל] אַז מ'איז "נִהְנְה" פון אַ דֶּרֶךְ רָשָׁע, דעס ברענגט אַלעס.

מא

כי זהו יסוד גדול, שלאיש יהודי צריך שיכאוב לבו מכל דבר שנעשה כנגד התורה, וכל שכן שלא יתנה ח"ו מזה
דאָס איז דער גרעסטער יסוד.

אַ איד אַז ער ווייסט, עס דאַרף אים 'וויי צו טון' דעס וואָס ס'ווערט געטון כנגד התורה הקדושה.

און אַז נישט חלילה [אם הוא שבע רצון מזה], דאָס איז דער יסוד, דער פֿתח [לכל חטא ועון], אַז מ'איז נִהְנְה פון אַ זאך וואָס ס'ווערט געטון כנגד התורה.

^כ דבעבודה זרה הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה, משא"כ בשאר העבירות שאין מחשבה רעה מצטרפת למעשה, כמבואר בגמרא קידושין (מ).

מב

ובכאן בשעשה אחשוורוש הסעודה בעצת המן, ובכוונה להכשיל את ישראל בעבירה כמבואר במדרש. מה "שנהנו" ישראל מזה, הוא עוד גרע מעצם העבירה, כי יש בזה הסכמה על המעשה ההוא, והוא שורש המביא אח"כ למכשולות גדולות אחרות, וממנעם זה וה אמרה תורה ולא ידבק בידך מאומה מן החכם, וכמו שמבאר הרמב"ם

[ואחשוורוש] ער האָט דאָ געמאַכט אַזאַ סְעוּדָה אויף דער שְׁמֻחָה [שלו] פון אויף גְלוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, און ער האָט מתכוין געווען להכשיל, ער האָט 'געוואָלט' מכשיל זיין אידן, און ער 'האָט' זיי מכשיל געווען מיט זנות ביי דער סעודה, ווי דער מדרש איז דאָרטן מסביר.

און אַז מ'איז 'נִהְנֶה' פון דעם, איז דאָס אַרגער ווי די 'גוף הזאך'.

[סיי ווייל] דעס איז אַ "הִסְכָּמָה". און [סיי ווייל] דאָס ברענגט ווייטער [למכשולות].

[ועל זה מזהיר הכתוב] (ראה יג, יח) ולא ידבק בידך מאומה מן החכם, ווי דער רמב"ם זאָגט^ט [דהטעם ווייל] דאָס פירט אַריין אין אַלעמען. [ולכן לא קשה למה עבור זה נגזר עליהם עונש חמור כזה].

מג

ישוב קושיא ו, וקושיא ח

איבערדעם דאָס איז אַ תירוץ [דער] שהשתחוו לצלם.

מד

במפרשים הקשו על מה שאמרה תורה בכן סורר ומורה, ימות זכאי ואל ימות חייב. והלא מצינו אצל ישמעאל בפסוק בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם, שאין הקב"ה דן את האדם על שם סופו, אלא לפי מעשיו שבאותה שעה

[ויתבאר על דרך] אַזוי ווי זיי זאָגן דאָך [על מה שאמרו חז"ל]^ל בן סורר ומורה איז נהרג על שם סופו, [אמרה תורה] מוטב ימות זכאי ואל ימות חייב.

^ט בספר המורה (ח"ג, פרק לו): ואמנם איסור ההנאה בעבודה זרה, מבואר מאד [טעמון], שפעמים יקחה לשבור אותה, וישאירה, ותהיה לו למוקש. ואפילו אם שברה ויצקה או מכרה לגוי, נאסרו דמיה בהנאה. וסיבתו, כי הרבה פעמים יחשבו ההמון הענינים המקריים סיבות עצמיות, כמו שתמצא רוב בני אדם אומרים שאחר ששכן פלוני בזה הבית או קנה זאת הבהמה או זה הכלי העשיר והוסיף ממנו, וכי היו מבורכים לו. וכן היה אפשר שיקרה לאיש אחד שתצליח סחורתו וירבה ממנו מן הדמים ההם, ויחשבהו לסיבה, ושברכת דמי הצורה ההיא הנמכרת גרמה לו זה, ויאמין בה, מה שכוונת התורה כולה [היא] היפך האמונה ההיא, כמו שהתבאר מכל דברי התורה. וזאת היא הסיבה בעצמה באיסור הנאת צפוי נעבד ותקרובות עבודה זרה וכליה, כדי שננצל מן המחשבה ההיא, כי היתה אמונתם בהם בזמנים ההם גדולה מאד, עד שהיו חושבים שיחיו וימיתו, ויִשְׁכַּל טוב ורע מהם, רצוני לומר מן הכוכבים. ומפני זה עשתה התורה חיזוקים להסיר הדעת ההוא, בברית, ועדים, ושבועות חמורות, ובקלות הנזכרות, והזהיר להשמר לקחת דבר ממנה ולהנות בה. והודיענו יתברך שאם יתערב מדמיה שום דבר עם ממון אדם, יאָבֵד הדבר ההוא כל הממון ההוא ויִכְלֶהוּ, והוא אומרו (עקב ו, כו) ולא תביא תועבה אֶל ביתך וְהָיִיתָ חָרֵם כְּמֵהוּ וגו', כל שכן שאין להאמין שיש בה ברכה. וכשתענין בכל המצוות שבאו בעבודה זרה אחת אחת, תמצא סתם מבוארת, והיא להסיר הדעות הרעות, ולהתרחק מהם עד הקצה האחרון.

^ז וע"ע בדברי רבינו בעל הגאולה ועה"ת (סימן קא) וז"ל: שנהנו מסעודתו של אותו רשע. והנה לא ניתן להם שם באכילה ושתייה שום דבר אסור וכו' ואם כן מה היה החרון אף גדול כל כך. ○ ובאמת לא אמרו מפני "שאכלו" מסעודתו, כי באכילה לא היה נעשה שום איסור, אלא אמרו מפני "שנהנו", ופירושו המפרשים יען שהיה אותה הסעודה והשמחה על שנתייבשה דעתו במלכות וכו', ואם נהנה אדם מישראל משמחה כזו זה עון פלילי מאוד, ונתחייבו ישראל על הנאה זו. ואף שאינא במדרש שנתקלקלו אחר כך, וזה בשביל שעבירה גוררת עבירה, אבל בלשון הגמרא לא נזכר חלא מה "שנהנו", ולא יותר. וכן שם במדרש, כשהלך אליהו אצל אבות העולם וסיפר להם הגזירה ואמרו לו מפני מה, אמר להם מפני "שנהנו" מסעודתו של אחשוורוש, בעבור זאת נגזרה עליהם גזירה לכלותם ולאבד זכרם. יענין שם שלא הזכיר שום עבירה אחרת אלא אותה העבירה שנהנו. וזה גרם כל כך, שעל ידי אותה העבירה שנהנה משמחת הרשעים, היו משתתף בשמחתה של גיאור ה', רחמנא ליצלין.

^ל במשנה סנהדרין (עא): בן סורר ומורה נידון על שם סופו, ימות זכאי ואל ימות חייב.

ובגמרא (עב): תניא רבי יוסי הגלילי אומר, וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל, אלא הציגה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף גמגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריונה אמרה תורה, ימות זכאי ואל ימות חייב.

פרעגן דאך אלע די קשיא, אַמער מ'איז דאך נישט דין על שם העתיד, נאָר באַשר
הוא שם (וירא כא, יז). [וכדמצנין]^{לב} ביי יִשְׁמַעֲאֵל'ן האָט מען דאך אויך געזאָגט [מלאכי השרת]
מי שעתיד להמית את בניך בצמא וועסטו אים היצט העלפן, האָט דער בורא כל
עולמים געזאָגט, אָבער היצט איז ער אַ צדיק או רשע, באַשר הוא שם איז ער אַ צדיק.
פאַרוואָס דען איז בן סורר ומורה נהרג על שם סופו.

מה

ומתרין המורחי לחלק, דאסם כבר התחיל קצת באותו חטא, אז דנים אותו גם על מה שעתיד לחטוא יותר
מחמת אותו חטא, אבל בישמעאל הוא לא התחיל בחטא כלל, ולכן בכהאי גוונא אין דנין את האדם על שם סופו
איז דא דער מזרחי און די מפרשים^{לג}, אלע פלאגן זיך [דערויף].
און ס'זעט אויס די תירוצים^{לד}, דאָס רוב פון די מפרשים ענטפערן [אז] ס'איז אַ
חילוק. דאָרטן ביי יִשְׁמַעֲאֵל'ן [שטייט] באַשר הוא שם, ווייל ס'איז נאָכנישט געווען
קייין שום התחלה פון דעם וואָס ס'קומט נאך, וואָרן ער איז נאך דעמאלטס געווען
נאך אַ צדיק געווען אינגאנצן.

אָבער אַ בן סורר ומורה, ער הייבט דאך שוין אָן צו טון די מעשים וואָס מ'ווייסט
אז ס'ברענגט צו דעם, און אז מ'האָט שוין אָנגעהויבן, דאָרט וואו ס'האָט זיך
אָנגעהויבן דעם וואָס ס'קומט נאך, דאָרט קוקט מען שוין יאָ על שם סופו, [וויבאלד]
ס'האָט זיך שוין היצט אָנגעהויבן.

מו

[וכעין זה יש לבאר בכאן]. קאָן זיין דעם [וואָס ס'איז געווען] שְׁהִשְׁתַּחֲוּוּ לְצֶלֶם הָאֵת אויך
הַתְּקַשְׁרוֹת מִיַּד דַּעַם אִינְיָיִנִים [במה שנהנה מסעודתו של אַחֲשָׁוִירֹשׁ].

מז

מובא מהאר"י הק', כי חטא אדם הראשון היה ע"י שמתחילה החטא
אותו הנחש באונס, ועי"ז נכנס בהם פגם, ובאו אחר"כ לידי חטא ברצון
דער אר"י הקדוש זאָגט דאָך^{לה} [אז] ביים חטא אדם הראשון איז אַזוי געווען,

וברש"י כי תצא (כא, יח): ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו וכו', סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו
ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם הבריות וכו'.

^{לב} בגמרא ראש השנה (טו:): ואמר רבי יצחק, אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר (וירא
כא, יז) כי שָׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל הַנֶּעֱרַר בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם.
ובבראשית רבה (נג, ד): בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם. אמר רבי סימון, קפצו מלאכי השרת לקטרגו [לישמעאל], אמרו
לפניו, רבון העולמים, אדם שהוא עתיד להמית את בניך בצמא, אתה מעלה לו באר. אמר להם עכשיו מה הוא,
צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להם איני דן את האדם אלא בשעתו.
וכן כתב רש"י בפרשת וירא (כא, יז) עי"ש.

^{לג} מפרשי רש"י בפרשת וירא ובפרשת כי תצא.

^{לד} בפירוש הרא"ם כי תצא (כא, יח): ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו וכו'. ואף על גב דלגבי ישמעאל כשקנטרו
עליו מלאכי השרת ואמרו רבונו של עולם מי שעתיד להמית את בניך בצמא, אתה מעלה לו באר, השיבם
בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם, לפי מעשיו של עכשיו הוא נידון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות. שאני החם, שעדיין לא
התחיל באותה עבירה של צמא, לא מינה ולא מקצתיה, אבל הכא כבר התחיל רשעותו של עתיד, שמכיון
שמכלה ממון אביו בגניבה, כדי לאכול ולשתות, יבא זמן, שיבקש למודו ולא ימצא, וילסטם הבריות. [וכן כתב
הרא"ם בקצה גם בפרשת וירא שם].

^{לה} הובא בילקוט ראובני (בראשית, אות תפח): אדם הראשון חָטָא תחלה ב'אונס', שחזה הביאה לו מן הפרי, ואחר
כך התחיל היצר הרע לקלקל, עד שאכל 'ברצון'. עשרה מאמרות בשם האר"י ז"ל.
ועיין עוד במדבר קדמות להחיד"א (ה, א): אדם הראשון בתחלה לא ידע שמה שנתנה לו אשתו היה מעץ
הדעת, ואכל 'בשוגג', אלא שנכנס בו יצר הרע ואחר כך אכל במזיד. הרב מהר"ד ז"ל (רבי יוסף דוד משאלוניקי,
בעל בתי אבות ולחם הפנים ושו"ת בית דוד) בספר צמח דוד, משם רבינו האר"י זצ"ל.

קודם האָט ער מיט דער געוואָלד אויף אים גענייט, און אפילו ער האָט עס געטון פאַונס איז עס שוין געווען אַ פּגם בּנפֿש, האָט עס שוין געברענגט דערנאָך ווייטער, [אז] ער האָט גענומען בּרצון.

מח

וכמו כן בבאן, מה שנהנו מסעודתו של אותו רשע ברצון, זה בא להם על ידי מה שבימי נבוכדנצר השתחוו לצלם, ואף שהיה באונס, ועל כן הצטרפו עתה שני החטאים ביחד. וכדרך שמצינו דכשתקלל אדם הראשון וחורו, נתקללה גם הארץ על עונה, יען שהיא גרמה להם לחטוא

[והכא נמי] אלמלא ווען ס'העט נישט גיווען געווען פריער הַשְׁתַּחֲוּוּ לַצֶּלֶם, הגם ס'איז געווען 'באונס', העט מען נישט גיווען געקומען צו דעם מ'זאָל היצט נִהְיָה זיין פונעם רַשְׁעוּת. [אבל ע"י החטא שהשתחוו לצלם, נכנס פגם בנפשותם אף שהיה באונס, עד שלבסוף נכשלו 'ליהנות' ברצון מסעודתו של אותו רשע, שגם בזה היה ענין אביזריהו דעבדו"ז (ובדלעיל אות לא-ג)].
יהיה איך שיהיה, אָבער 'אינאיינעם' האָט זיך דאָס מִצְרָף געווען [שתי החטאים].

מט

וכן על העתיד היה מביא זה מכשולות גדולות גם לעיירות אחרות, לאחר שנהנו מסעודתו שם בשושן הבירה שהיה מקום הסנהדרין וגדולי הדור, וכל פירצה המתחלת מן הגדולים הרי הוא נפרץ והולך

איבערהויפט [לפי ענין המתבאר מענין בן סורר ומורה דהיכא שכבר התחיל החטא דנין גם על הסוף דבר, אם כן בכאן דנין על מה שהיה עלול עוד לצאת מזה, והרי] אַז ס'איז געווען [צדיקים שמיחו נגדם] דאָרטן אויפן פּלאַץ, ס'איז דאָרטן געווען מרדכי ואסתר און די אנשי כנסת הגדולה, אַז ס'איז דאָרטן געווען, אַז ס'איז ארויסגעגאנגען די פירצה [שנתפרסם הפירצה, און] אַז מ'האָט נישט געפּאָלגט, אַז ס'איז געווען נהנו מסעודתו של אותו רשע, העט דאָס גיווען געברענגט [חס ושלום למכשולות יותר גדולות], כל פירצה מתחלת מן הגדולים^ל, [וכן בכאן כשהתחיל הפירצה בעיר שושן שהיה מקום הסנהדרין וגדולי הדור], העט עס ממילא געווען דער סוף העט דאָס גיווען געברענגט [פירצות] אויף 'איבערפּאָל' [אף בשאר עיירות, אשר שם לא היה מקום הסנהדרין].

נ

[ועכ"פ] האָט זיך דערוועקט [צוריק אויך] דער חטא 'הַקְדוּם' [שהשתחוו בימי נבוכדנצר]. [וכעין] אַזוי ווי ס'שטייט^ל אפילו ביי די 'ערד'^ל, אַז ווען אָדָם איז נְתַקֵּל געוואָרן איז די ערד נעַנֵשׁ געוואָרן^ל. [ווייל] ער איז דאָך באַשאַפֵּן געוואָרן עֶפֶר מִן הָאֲדָמָה [בראשית ב, ז], [וחטאו במה ששינה ציווה ה', נגרם לו פון] דאָס וואָס די ערד האָט מְשִׁנָּה געווען [בענין הציווי שיהיה] טעם עצו ופריו שוה^ב. איז דאָס אינאיינעם [נצטרף געוואָרן], ווערט עס דערוועקט אינאיינעם.

^ל כמבואר בבראשית רבה (כו, ה): תני רבי שמעון בן יוחאי, כל פירצה שאינה באה מן הגדולים אינה פירצה. ^ל ברש"י בראשית (א, יא): עץ פרי. שיהא טעם העץ כטעם הפרי. והיא לא עשתה כן, אלא ונתוצא הארץ וגו' ועץ 'עשה' פרי ולא העץ פרי, לפיכך כשתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה ונתקללה. [ומקורו בבר"ר (ה, ט)].
^ל שאינו בעל בחירה.

^ל וכדרכיב (בראשית ג, יז) אָרְוֶהָ הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרָךְ. ועיין ברש"י שם. ומקורו בבראשית רבה (ב, ב): (והָאֲרֶץ הָיְתָה תהו ובהו). אמר רבי תנחומא, [משל] לכן מלך שהיה ישן על גבי עריסה והיתה מניקתו תוהא ובוהא, למה, שהיתה יודעת שהיא עתידה ליטול את שלה מתחת ידיו. כך צפתה הארץ שהיא עתידה ליטול את שלה מתחת ידיו של אדם, שנאמר אָרְוֶהָ הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרָךְ, לפיכך הָאֲרֶץ הָיְתָה תהו ובהו (בראשית א, ב).

^ב כמבואר כן באוהב ישראל (בראשית, בפסוק ויאמר אלקים תרשא) וז"ל: דהנה הארץ היינו סוד ארץ עליונה השכלית הסתכלה והבינה וראתה בריאת אלקים כל מעשה בראשית כי נורא הוא וכו', ועל כולם השליט את האדם אשר נחלק גופו מן העפר מהאדמה, ונשמתו היא מאוצר הנשמות הנצוצות מתחת כסא כבודו יתברך, והכל בידי

[ועל דרך זה בכאן] קאָן זיין האָבן זיך די ביידע [חטאים] מצרף געווען. [ובחטא הראשון הלא חטאו גם אותן שבשאר עירות, ולא רק אותן שבשושן].

נא

ישוב קושיא ה

רשב"י סובר דהעונש היה בשביל שתי החטאים וכאמור. אמנם היות דממה ששאלו התלמידים מפני מה נתחייבו ישראל "שבאותו הדור", הבין רשב"י כי הם רוצים לשלול הטעם שהשתחוו לצלם, שזה לא היה באותו דור, ולומר רק טעם שנהנו מסעודתו, לכן אמר להם "אִמְרו אֲתֶם", שהם יאמרו תחילה טעמם, בכדי שהוא יוסיף אח"כ עליהם גם טעמו נאָר וואָס זשע דען.

רבי שמעון בן יוחאי האָט נאָר געפרעגט די קשיא, איבערדעם [ווייל] ער האָט פאַרשטאַנען [משאלת התלמידים], זיי האָבן געפרעגט מפני מה [נתחייבו] ישראל "שבאותו הדור", ער האָט פאַרשטאַנען אַז זיי ווילן נישט זאָגן דעם תירוץ שהשתחוו לצלם ווייל דעמאָלטס וועט קשה זיין העט דאָך עס גיווען געדאַרפט צו זיין [די גזירה] 'דעמאָלטס' [בימי נבוכדנצר], וואָס דען איז אין 'דעם' דור [של מרדכי געווען די גזירה], איבערדעם האָבן זיי אַוועקגעלייגט דעם טעם [פון] השתחוו לצלם, און זיי האָבן געזאָגט דעם טעם ווייל נהנו מסעודתו.

איבערדעם האָט ער געזאָגט "אִמְרו אֲתֶם", 'זיי' זאָלן טאַקע זאָגן. וואָרן ער האָט מַסְכִּים געווען צו 'דעם' טעם אויכעט [בשביל שנהנו מסעודתו, והבין שהם רוצים לומר טעם זה].

נב

והם אמרו לו הטעם בשביל שנהנו מסעודתו של אותו רשע, ורשב"י הבין את דעתם שסוברים 'רק' טעם זה. ועל זה הקשה להם אם כן רק שבשושן יחרגו, ושוב אמר להם הטעם לפי שהשתחוו לצלם. וכונתו היה 'להוסיף' דגם מטעם זה יצאה הגזירה, בצירוף שתי החטאים יחד, אשר בזה יתיישב הן מה שהיה הגזירה "באותו הדור" כשחטאו עתה בחטא השני, והן מה שהיה "בכל העולם", עבור חטא הראשון שהיה בכולם

נאָר דעם וואָס זיי האָבן אַוועקגעלייגט דעם טעם שֶהִשְׁתַּחֲוּוּ לְצֶלֶם, זיי האָבן געזאָגט 'בלויז' דעם טעם ווייל נהנו מסעודתו של אותו רשע, דעם האָט ער געפרעגט האַרב אַם כֵּן שבשושן יחרגו און די אַנדערע נישט, וואָרן [לפי זה] זענען זיי דאָך גאַרנישט באַטייליגט אין קיין עָוֹן.

איבערדעם האָט ער 'צוגעגעבן' [לפי] שֶהִשְׁתַּחֲוּוּ לְצֶלֶם, דאָס האָט זיך אינאיינעם [מצטרף געווען], אינאיינעם האָט זיך דאָס דערוועקט דער חָטָא הַקָּדוּם, איבערדעם איז עס געווען אויפן כלל ישראל [ולא על אותן שבשושן בלבד].

נג

איבערהויפט [אַז פון דעם] האָט מען געוואוסט אַז דאָס וועט נאָכקומען ממילא [בשאר מקומות], אַז זיי האָבן זיי דאָרט מַכְשִׁיל געווען וועלן זיי מַכְשִׁיל זיין איבעראַל. [והוא כעין שאמרו על ארץ ישראל] גְּבִינְיָה לֹקָה שְׂפָחָה לֹא כָּל שָׁכֵן [תענית כא:], [כמו כן

האדם ותלויין במעשיו, אם ילך בדרך הטוב והישר אז יהיה עלייה לכל העולמות וכל הנמצאים, ואם ח"ו יקלקל מעשיו יפגום הכל ח"ו וירדו למטה כל הנבראים הרוחניים והגשמיים בבחינה התחתונה. אז התיישבה הארץ בלבה ואמרה כיון שהאדם קרוב לחטוא מחמת יצרו הרע, ואז יבא פגם גדול בשורש נשמתו ולא יועיל שום תיקון ותשובה, אשר לזאת התחכמה האדמה ושינתה תחילה ציורו הבורא יתברך, כדי שאחר כך כשיחטא האדם ח"ו יהא לו אמתלא נכונה והוא מפני ששורש גופו הוא מן האדמה ששינתה מכבר רצון הבורא יתברך, ותולין הקלקלה במקולקל, ולא יתלו החסרון והסרחון בנשמה הרוחנית. וחסה הארץ על כבוד שמים ועל האדם להקל מעליה עונש החטא, מחמת ששורש האדם אשר נלקח משם - הוא האדמה - הרע את מעשיו, ואם כן אין חטא האדם גדול כל כך. ונמצא שעשתה בזה הארץ עבדות גדולה, ולשם שמים נתכוונה. [ועיי"ש עור].

בשושן דאָרט איז דאָך געווען דער מקור התורה (בימים ההם), ס'איז געווען [דאָרט] די סנהדרין, און דאָרט איז געווען מרדכי, מרדכי מיט די אנדערע סנהדרין זענען דאָך געזעסן דאָרטן, [כמו שנאמר] (אסתר א, יג) [יאמר המלך לחכמים ידעי העתים,] [ופירשו חכמינו ז"ל^א שאמר לחכמים] שידעו לעבר שנים.

זענען דאָך דאָרטן געווען די חכמים ידעי העתים, ממילא היצט אַז דאָרט איז געווען - זיי זענען דאָך דאָרט במקומו [של אַחשורוש וסעודתו] - אַז דאָרט איז אַרויסגעגאַנגען די פירצה [פון] שנהנו מסעודתו של אותו רשע, דאָס וועט שוין ממילא גיין [בשאר המדינות].

נד

[ועכ"פ] האָט זיך דערוועקט דער 'פריערדיגער' תּפּרין [מה שהשתחוו לצלם], איז דאָס געגאַנגען אינאיינעם [שתי החטאים].

נה

ישוב קושיא ז

אמנם התלמידים לא הבינו כן רכונתו היה רק 'להוסיף' גם הטעם שהשתחוו לצלם, אלא סברו שרצה לדרות לגמרי את הטעם שנהנו מסעודתו, מחמת הקושיא שהקשה דאם כן רק שבשושן ייהרגו

נאָר אָבער, זיי האָבן דאָך געמיינט [דכוונת רשב"י לומר] אַז דאָס איז דאָס גאַנצע [טעם, לפי שהשתחוו לצלם, כי הם הבינו] אַז רבי שמעון בן יוחאי האָט תּרצה געהאַט, אַז ער האָט אָפּגעווענדט דעם תּירוצ פון נהנו מסעודתו של אותו רשע, איז נאָר געבליבן דער טעם וועגן הַשְׁתַּחֲוִי לַצֶּלֶם, האָבן זיי געמיינט אַז ער האָט אינגאַנצן אָפּגעווענדט דעם תּירוצ [שאמרו הם, דמכיון] אַז ער האָט געזאָגט אַם כן שבשושן ייהרגו און אַנדערע נישט האָט ער אָפּגעווענדט דעם תּירוצ [דנהנו מסעודתו] און ער איז געבליבן 'נאָר' מיט דעם תּירוצ שהשתחוו לצלם.

[ווייל] אַז ס'איז ווידער געבליבן נאָר דער תּירוצ שהשתחוו לצלם, זענען דאָך אייניג דער כלל ישראל מיט שושן, [ולא יוקשה עוד קושיא רשב"י אם כן רק שבשושן ייהרגו].

נו

ולכן הקשו לו וכי מושא פנים יש בדבר, ואין כוונת קושייתם על עצם ביטול הגזירה, רק על ענין "התשובה" והצומות שעשו רק בשושן. בדאם הגזירה היה רק על שהשתחוו לצלם, אם כן הרי החטא ההוא היה גם בשאר עירות ולא רק בשושן, ולמה לא הרבו בתענית ותפילה רק אותם שבשושן בלבד

[אבל] אַם כן איז דאָך אַ גרויסע קשיא, [שהרי] תשובה געטון האָבן נאָר די אידן פון שושן, [כדכתיב] לֹךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְּהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשַׁן^{בב}, אַזוי שטייט אַרויס

^{אא} בגמרא מגילה (יב): [יאמר המלך לחכמים, מאן חכמים, רבנן, ידעי העתים, שידעין לעבר שנים ולקבוע חדשים. אמר להו דיינוה לי [לְוִשְׁתִּין]. אמרו היכי נעביד, נימא ליה קטליה, למחר פסיק ליה חמריה ובעי לה מינן, נימא ליה שבקה, קא מזלולה במלכותא. אמרו לו מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו ניטלה עצה ממנו ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות, זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתבי על דורדייה, וטעמא אמרו ליה, דכתיב (ייר"מ מח, יא) שָׁאֵנָן מוֹאָב מְנַעֲרֵיךְ וְשָׁקֵט הוּא אֶל שְׁמִרְיָו וְלֹא הוֹרֵק מִקְּלִי אֶל כְּלִי וּבְגוֹלָהּ לֹא הֶלֶךְ עַל כֵּן עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ וְרִיחוֹ לֹא נָמַר. מיד והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש (אסתר א, יד). ובאסתר רבה (ד, א): (א) [יאמר המלך לחכמים ידעי העתים וגו']. מי הוי, סימון זה שבטו של יששכר וכו' אמר להם אותו רשע בשביל שגזרתי על וְשָׁתִי שְׁתַּכְנַס לִפְנֵי עֲרוּמָה וְלֹא נִכְנַסָּה מֶה הוּא דִּינָה, אִמְרִין לִיה אֲדוֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ, כְּשֶׁהֱיִינוּ בָּאֲרָצוֹ הֵייוּ שׂוֹאֲלִים בָּאוּרִים וְתוֹמִים, וְעַכְשִׁי מְטוּלְטִין אֲנוּ וְכו'. אמר לון אית הכא מינהון, אִמְרִין לִיה קִרְבִּיהוֹן, הֵדא הוּא דֹאמַר וְהִקְרַב אֵלָיו כְּרֶשְׁנָא שְׁתַּר אֲדָמָתָא תְּרִשִׁיש מִרְס מִרְסָנָא מְמוֹכֵן שְׂבַעַת שָׁרִי פִרְס וּמְדִי וגו'. צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו (משלי יא, ח), צדיק מצרה נחלץ אלו שבטו של יששכר, ויבא רשע תחתיו אלו שבעת שרי פרס ומדי.

^{בב} עיין בילקוט שמעוני (אסתר, רמז תתרנז): לֹךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְּהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשַׁן, מהו 'הנמצאים', אותם שאכלו הסעודה הם יצומו. ו עיין במנחת חנוך (אסתר ד, טו) שמוספף וז"ל: והמסורת מסייעם, הנמצאים ב',

אין פסוק, וְצוּמוּ עָלַי וְאֶל תֹּאכְלוּ וְאֶל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה וְיוֹם. 'נָאָר זִי' הָאָבֶן גַּעֲפָאָסֵט, 'זִי' הָאָט מַעַן צוֹאֲמַגַּעֲנוּמַעַן, מ'הָאָט זִי מַעוֹרֵר בְּתִשּׁוּבָה גַעוּוּעַן און אויף זִי גוֹזֵר גַעוּוּעַן דִּי תַעֲנִיתִים. און 'אָרוּס פֿון שׁוֹשֶׁן' הָאָט מַעַן דָּאָס נִישֶׁט גַעֲטוֹן, הָאָט מַעַן נִישֶׁט גוֹזֵר גַעוּוּעַן.

הָאָבֶן זִי גַעֲפֶרַעֲגֵט אַ קִשְׁיָא, מִמָּה נִפְשָׁךְ, [אויב] הָאָט מַעַן גַעֲמוּזֵט הָאָבֶן תִּשּׁוּבָה מִיֵּט תַעֲנִיתִים צו דַעַם חֹטָא, אִיז עֲפַעַס מִשּׁוּא פִנִּים יֵשׁ בַּדְּבָר? נָאָר שׁוֹשֶׁן, און אַנְדַּרַּעֲרַע אִידֵן בְּרוּיֵכֵן נִישֶׁט? 'דָּאָס' אִיז דִּי קִשְׁיָא וְכִי מִשּׁוּא פִנִּים יֵשׁ בַּדְּבָר.

נז

דִּי קִשְׁיָא אִיז נִישֶׁט גַעוּוּעַן פֶּאָרוּוָאָס דִּי גִזִּירָה אִיז בִּטֵּל גַעוּוּאָרֵן. [שְׁהִירִי] דָּאָס ווִיִּסֵט מַעַן [שִׁכָּךְ] דֶּרֶךְ הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, ס'אִיז דָּאָךְ אַלַּעֲמָאָל אַזוּי, מִיֵּט תַפְלוּת וְתַחֲנוּנִים הָאָט מַעַן פֶּמָּה גִזְרוֹת מִבִּטֵּל גַעוּוּעַן. עֲפַעַס נָאָר דַּעֲמָאָלֵטס אִיִּינִמָאָל אִיז דַּעַן דָּאָס גַעוּוּעַן? [וְהֵלֵךְ] בְּכָל דּוֹר וְדוֹר אִיז הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִצִּילָנוּ מִיָּדָם, פֶּמָּה גִזְרוֹת אִיז גַעוּוּעַן אויף אִידֵן, [און] גִּזְרָה עֲכִידָא דְבִטְלָא (כתובות ג:), דַּעַר אִיִּיבִירִשְׁטַעֲרַע הַעֲלַפֵּט, ווען מ'אִיז זוכה אַז ס'דַּעֲרוּוַעֲקֵט זִיךְ עֲפַעַס אַ זְכוּת, אַ כַּח, אַ שְׁעַת רַחֲמִים, דַּעַר בּוֹרָא כֹל עוֹלָמִים הָאָט פֶּמָּה נָסִים וְנִפְלְאוֹת גַעֲטוֹן פֶּאָר אִידֵן, קָאָן מַעַן פֶּרַעֲגֵן וְכִי מִשּׁוּא פִנִּים יֵשׁ בַּדְּבָר נָאָךְ אַ תִּשּׁוּבָה?

נח

נָאָר טָאָקַע דָּאָס אִיז גַעוּוּעַן אַ גְרוּיִסַּע קִשְׁיָא [לִפִּי הַבְּנֵתָם] אַז עַר הָאָט אַוועקגעלייגט דַעַם תִּירוּץ פֿון נַהֲנוּ מִסַּעוּדָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רִשְׁעִי, קַעֲגֵן דַּעַם [לִתְרַץ הַקּוֹשִׁיָא] ס'זאָל נִישֶׁט זִיין קִיין חִילוּק פֿון שׁוֹשֶׁן צווישן אַנְדַּרַּעֲרַע, [און] עַר הָאָט גַעֲמוּזֵט אַרוּיִסִזוכֵן אַזאַ עָוֶן וואָס יַעֲדַר אִיז גַעוּוּעַן גִּלְיִךְ. [אם כן] אַז יַעֲדַר אִיז ווִידַעֲרַע גַעוּוּעַן גִּלְיִךְ צוֹם עָוֶן, נו פֶּאָרוּוָאָס צו דִּי תִשּׁוּבָה אִיז שׁוּיֵן נִישֶׁט גַעוּוּעַן יַעֲדַרַּעֲרַע גִּלְיִךְ, הָאָט מַעַן צוֹאֲמַגַּעֲנוּמַעַן אִידֵן בְּשׁוֹשֶׁן און אַנְדַּרַּעֲרַע נִישֶׁט, אִיז דָּאָךְ ווִיִּיטַעֲרַע אַ קִשְׁיָא [אז] בִּי דִּי "תִּשּׁוּבָה" אִיז שׁוּיֵן אַ מִשּׁוּא פִנִּים יֵשׁ בַּדְּבָר, אַ חִילוּק פֿון 'דִּי' אִידֵן צו 'דִּי' אִידֵן, 'דִּי' אִידֵן [שְׁבִשּׁוּשֵׁן] הִיִּיסֵט מַעַן פֶּאָסֵטֵן און תִּשּׁוּבָה טוֹן, און 'אַנְדַּרַּעֲרַע' אִידֵן נִישֶׁט.

אַז דו הָאָסט אַרוּיִסִגַעֲזוּכֵט אַ חֲטָא וואָס ס'אִיז יַעֲדַרַּעֲרַע דַּעֲרִינַעַן, נו בְּרוּיֵךְ דָּאָךְ יַעֲדַרַּע [צו] זִיין אִיין דַּעַר תִּשּׁוּבָה אויכַעֲט פֿונקט אַזוּי ווי 'דִּי' [שְׁבִשּׁוּשֵׁן], און פֶּאָרוּוָאָס בִּיִּים חֲטָא הָאָסטו אַרוּיִסִגַעֲזוּכֵט וואָס ס'אִיז יַעֲדַרַּעֲרַע דַּעֲרִינַעַן, און בִּי דִּי תִשּׁוּבָה הָאָסטו אַ חִילוּק גַעֲמָאָכֵט.

נט

וְלוֹה הִשִּׁיב לָהֶם עַל קוֹשִׁיֵיהֶם, כִּי הִיהוּדִים שְׁבִשְׂאָר עִירוֹת שֶׁלֹּא הָיָה בִּידָם רַק חֹטָא הָרָאשׁוֹן שְׁבִימִי נְבוֹכַדְנֶצַּר, "הֵם" לֹא עָשׂוּ אֵלָּא "לִפְנֵים" וְלֹא בְּרַצוֹן הֵלֵךְ, כִּי לֹא הָיָה בִּידָם חֹטָא הַשְּׁנִי, וְלֹכֵן אָף הַקִּבְ"ה לֹא עָשָׂה עִמָּהֶם אֵלָּא לִפְנֵים, וְלֹא הוֹצִיכּוּ לַעֲשׂוֹת תִּשּׁוּבָה גְּדוּלָּה כָּל כָּךְ. מִשְׁא"כ הִיהוּדִים אֲשֶׁר בִּשְׁוִשׁוֹן שָׁהִיָּה בִּידָם גַּם חֹטָא הַשְּׁנִי שׁוּה לֹא הָיָה לִפְנֵים אֵלָּא בְּתַנָּת הֵלֵךְ, הֵם הוֹצִיכּוּ לַעֲשׂוֹת תִּשּׁוּבָה גְּמוּרָה וְלִהְרִיבּוֹת בְּרַבִּי הַצּוּמוֹת וְעַתָּה

אויף דַּעַם הָאָט עַר זִי גַעֲעִנִּסִפֶּעֲרַט, ס'אִיז 'דָּאָךְ' אַ חִילוּק. ווִיִּיל דִּי אַנְדַּרַּעֲרַע [אִידֵן] הָאָבֶן דָּאָךְ נָאָר גַעֲהָאָט דַּעַם חֹטָא [פֿון] שְׁהִשְׁתַּחֲוּוּ לְצִלָם, און דָּאָס אִיז דָּאָךְ נָאָר גַעוּוּעַן לְפָנִים^{נז}, [ווייל] ס'אִיז גַעוּוּעַן בָּאוּנֵס, הָאָט הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ

יַעֲשֶׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל הָעַם הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשֶׁן (שם א, ה), וְזוֹה יִרְאֶה כִּי עַל הַפּוֹשְׁעִים וְהַמּוֹרְדִּים דִּיבֵר שִׁיְצוּמוּ.
^{נז} וּבִאֲמָרוֹ "הֵם" לֹא עָשׂוּ אֵלָּא לִפְנֵים, הַכּוּנָה עַל אוֹתָם שְׁבִשְׂאָר עִירוֹת, שֶׁלֹּא עָשׂוּ אֵלָּא הַחֹטָא הָרָאשׁוֹן שֶׁהִשְׁתַּחֲוּוּ לְצִלָם, וְזוֹ הָיָה רַק לִפְנֵים, וְלֹא בְּרַצוֹן הֵלֵךְ.

הוא [לא עשה עמהם אלא לפנים], איז נאָר געווען די גזירה [רק לפנים] און זיי זענען באַלד געהאַלפֿן געוואָרן.

אַבער די אידן אין שוֹשֶׁן איז דאָך אַבער 'צוגעקומען' דער נהנו מסעודתו של אותו רשע, און דעם איז שוין נישט געווען לְפָנִים, דאָס איז שוין געווען אַ הִנָּאָה בְּלֵב, דעם וואָס מ'האָט אין האַרץ 'דערביי', דאָס הייסט נישט לְפָנִים, [וממילא] האָט זיך דאָס מַצָּרָךְ געווען, איבערדעם האָבן זיי דאָס געמוזט מתקן זיין מיט תשובה און תעניתים, מיט אַזאַ תשובה גמורה. איז דאָס דער תירון.

ס

ובתירון זה גם גילה להם רשב"י את כוונתו הראשונה, שזה היה עבור שתי החמאים ביחד, ולא שחזר לגמרי מהטעם שאמרו הם בשביל שנהנו מסעודתו.

אַבער על כל פנים איז ביידע אַמַּת.

איבערדעם האָט זיי רבי שמעון בן יוחאי דעמאָלטס מְגַלֶּה געווען^מ אַז ער האָט נישט אָפּגעפרעגט דעם תירון פון נהנו מסעודתו של אותו רשע, ער האָט נאָר געפרעגט אַ קשיא [אם כן רק שבשושן יהרגו, אַז] ס'איז נישט מספיק [הטעם שנהנו מסעודתו בלבד], ער האָט זיי נאָר געפרעגט [אַז] דער בלויזער טעם איז נישט מספיק, וואָרן דעמאָלטס וועט זיין אַ קשיא אַם כֵּן בְּשׁוֹשֶׁן און נישט אַנדערע, [ולכן] מוז מען 'צוגעבן' דעם טעם [שהשתחוו לצלם], ווייל דאָס האָט זיך מצרף געווען אינאיינעם איז שוין דערפון נתעורר געוואָרן דער קטרוג אויפ'ן [גאנצן] כלל ישראל, איבערדעם איז עס געווען, אַבער אַלץ איז 'דער' תירון טאַקע אויך [דהוא על שנהנו מסעודתו].

סא

סיום ישוב קושיא ה

איבערדעם האָט ער געזאָגט קודם אמרו אתם, [ווייל] ער האָט פאַרשטאַנען אַז זיי ווילן זאָגן אַ תירון [שהוא על החטא] וואָס ס'איז "באותו הדור", נישט דעם תירון פון השתחוו לצלם וואָס איז געווען אין אין "אַנדער דור". האָט ער געזאָגט אַמְרו אַתֶּם, האָט ער זיי טאַקע געהייסן זאָגן [הטעם שלהם, יען כי היה סובר גם טעם שלהם]. דאָס איז געווען די כוונה, [ווייל] ער האָט טאַקע געוואָלט זיי זאָלן זאָגן 'דעם' תירון [אויך, שנהנו מסעודתו], ווייל 'דער' תירון איז טאַקע אויך אַמַּת, 'לְשִׁיטתו' אפילו. ער האָט נאָר געפרעגט אַ קשיא [אַז] מ'דאַרף פאַרענטפערן פאַרוואָס איז געוואָרן די גְזִירָה אויפ'ן [גאנצן] כלל ישראל, האָט ער צוגעגעבן 'דעם' תירון [לפי שהשתחוו לצלם], אַבער נישט אָפּגעווענדט [זייער תירון].

סב

סיום ישוב קושיא ח

ממילא איז נישט קיין סתירה וואָס דער מדרש זאָגט ווייטער נאָר דעם תירון פון נהנו מסעודתו של אותו רשע, ווייל דאָס איז טאַקע געווען דער עיקר, דעם האָט [עס] גורם געווען, ווייל דעם איז נישט געווען לְפָנִים, ווייל דאָס איז שוין [מיט] אַ פְּגִמִּיות הֵלֵב, איבערדעם האָט מען אויף דעם געברויכט אַזויפיל תְּשׁוּבָה טון, ווייל מ'איז געווען נהנה מסעודתו של אותו רשע.

^מ כשהשיב לתלמידיו, הם לא עשו אלא לפנים וכו'.

איבערדעם איז דאָס ביידע אָמַת, די ביידע ענינים איז אָמַת.

סג

הקדמה ליישוב קושיא ד

אָבער דאָס ענין זעט מען דאָך, מ'האָט מַקְבֵּל געווען [על עצמם לדורות, דעם] דְּבָרֵי הַצִּוּמוֹת וְזַעֲקָתָם, [להתענות ולבקש רחמים ב"ג אדר, ווייל] אידן ברויכן 'כסדר' תשובה טון.

סד

מבואר בישיבת משה דהגזירה כליה ח' לא בטלה לגמרי, אלא נדחה למשך הדורות, שנהרגו ח' כסכום שהיו בימי המן ש'שטייט אין ישמח משה, דער זיידע זכרוננו לברכה דער ישמח משה זאָגט ער גאָר אַ מורא'דיגע בחינה, [על הפסוק] וַיָּמִי הַפּוֹרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזַכָּרָם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם.

סה

שטייט אין ישמח משה^{מה} אַזוי.

ער זאָגט אַז די גִּזְרֵיהָ איז נישט 'בְּטִיל' געוואָרן, מ'האָט עס נאָר 'אַפּגעשטופט'. [ווייל] באותו הדור ווען ס'העט חלילה דעמאָלטס גיווען געווען, העט נישט גיווען געבליבן פון כלל ישראל קיין זַכָּר, [ולכן] האָט מען עס אָפּגעשטופט. אָבער במשך הזמנים, במשך פון די אַלע יאָרן [אין גלות], חֲלִילָה זענען נִהָרַג געוואָרן 'דער' סכום וואָס מ'האָט דעמאָלטס געוואָלט הַרְגֵּנען, וואָס ס'איז אַרויסגעגאַנגען די גזירה אויף אידן. אין די משך הדורות איז דאָס נתקיים געוואָרן, נאָר 'צוביסלעך'.

אָבער די גזירה איז דעמאָלטס נישט בטל געוואָרן, מ'האָט זי נאָר אָפּגעשטופט. אַזוי שטייט אין ישמח משה, אַ פֿלאַ.

סו

ובזה מפרש דברי הכותב וימי 'הפורים' האָלע לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים, שהגורל שהפיל המן לא נתבטל, אבל הישועה היה בזה שלא נתקיים באותו הדור בבת אחת, ועל ידי זה 'זַכָּרָם' לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם, שישאר זכר היהודים בעולם מיט דעם שטייטשט ער, וימי הפורים האָלע לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים, ווייל ס'איז בַּעֲצָם נישט בְּטִיל געוואָרן. איי וואָס איז דער ריוח, דער ריוח איז אַז 'זַכָּרָם' לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם, [ווייל] ווען ס'העט דעמאָלטס גיווען געווען חלילה, העט נישט גיווען

^{מה} בישיבת משה על ג'ך (אסתר ט, כח): וימי הפורים האָלע לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזַכָּרָם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם, ונתכתב אסתר בת אביהיל וכו'. הנה כפל הענין במילות שונות. ונראה לי על פי מה ששמעתי כי המסורת הוא תיו [של] ונתכתב גדולה, וח' של חור [כפרס ותכלית] גדולה, הוא ת"ח, רמז שאותה הגזירה שהיתה אז ראוי להיות, נכתב על שנת ת"ח, והבן [ענין ספר שארית ישראל פרק כח]. ועל פי זה אתי שפיר הרמז ששמעתי [בפסוק] כי יד על כס" (בשלח יז, טז), הוא ראשי תיבות כ' סיון, עד כאן שמעתי. כי שייך לזה מלחמה לה' בעמלק (שם), כי הלא היא גזירת עמלק כנ"ל. וישמע חכם ויוסיף לקח, דאף שהיה נגזר אז כליה חס ושלום, ובת"ח לא היה כליה, נראה לי שהכליה היה נגזר בדרך זה, כמה נפשות מישראל שהיו ראויים להיות אז בעולם ב"ג באדר ששִׁבְרֵי אויבי היהודים, נגזר שנפשות כמנין זה יהרגו, וממילא היה כליה חס ושלום [באותו דור]. אחר כך כשנשים על הרעה, ומדת הדין אינו חוזר בריקניא (ענין בישיבת משה פרשת בשלח), ניתן לו אלו נפשות 'בפזרון', כי כמה הריגות היו [במשך הדורות], כמבואר בספר שטת יהודה, רק שנרמז ת"ח, שהוא היה הרג היותר גדול. וההרווחה היה, שאם היה אז בפעם אחד, היה נשכח זכר ישראל חס ושלום, מה שאין כן על אופן זה, ועל כן היא השמחה. והנה פורים הוא על שם הפורים [וגורל] להרג ולאבדן, ועל כן אמר וימי הפורים האָלע, רצה לומר שניתנו להרג ולאבדן, לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים, רצה לומר לא יפסדו בלא כלום, כי גבה דיליה בעוה"ר, רק ההרווחה הוא וְזַכָּרָם רצה לומר של היהודים הנוכח, לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם, כדי שלא יסוף זרע ישראל. ועל זה מפרש והאין זה, ונתכתב אסתר בת אביהיל, ת' וח' גדולה שכתבה [אסתר] על ת"ח כנ"ל, והוא פליאי בס"ד. או אמר וְזַכָּרָם [על דרך האמור] רק קאי על 'ימי הפורים', רצה לומר זכרם ש' ימי הפורים הוא שמרוויחין ולא יִסּוּף מִזְרָעָם, שלא יהיה כליה מזרעם של 'היהודים' הנוכחים בפסוק, והבן

געבליבן קיין 'זכר' חלילה אויפן כלל ישראל. און אזוי [אז ס'איז צוביסלעך] אין די שפעטערע יארן, איז מען אזויפיל מ'ווייזט אז ס'בלייבט א זכר. אזוי שטייט אין ישמח משה.

סז

והסיבה לזה יען כי החטא ההוא של הנאה מסעודת ושמחת הרשעים עדיין מרקד בנינו בעוה"ר [והביאור בזה] וואָרן 'דער' חטא [שהיה באותו הדור] איז בעונינו הרבים עדיין מ'רקד בינינו, [דער חטא פון] נהנו מסעודתו. חס ושלום מ'איז נהנה פונעם רשעות, פונעם דבר רשע וואָס ס'שטייט אויף צווישן אידן בעונינו הרבים, אין דעם שפלות הדור.

סח

השם ירחם על עמו ישראל.

ס'איז אויפגעשטעלט געוואָרן חלילה דער כח - בעונינו הרבים - פון מסיתים ומדיחים אויפן כלל ישראל, אויף די אמונה, און אויף די גאנצע תורה הקדושה. ס'איז אויפגעשטאנען אויף אידן א כנופיא מיט א ממשלה וואָס מ'שטייט אויף על ה' ועל תורתו הקדושה. און ס'טרעפט זיך נאך אידן וואָס זענען גאר נהנה פון דעם, מ'איז נהנה מסעודתו של אותו רשע, מ'איז נהנה גאר פון העמדת קרן הרשעה. ה' ישמרנו מהם ומהמונם. בעוה"ר דאָס איז דער גאנצער חטא, שנהנו מסעודתו של אותו רשע.

סט

והש"ת ירחם להצילנו מכל צרה וצוקה, ובעוה"ר במשך הדורות כבר נתקיים כל הגזירה בסכום אנשים כזה, ועוד יותר מזה השם יתברך ירחם אויפן שפלות הדור, מ'זאל ניצול ווערן מכל צרה וצוקה, [און] מ'זאל געהאלפן ווערן.

מ'האט נישט קיין כח, סובל צו זיין קיין עונשים קשים ומרים.

שוין גענוג געווען [מה שסבלו במשך הדורות אודות גזירת ה'מן].

- אזוי ווי דער ישמח משה זאגט [אויף] וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים. -

ס'איז שוין געווען די והותר, כ'האב מורא אויב נישט נאך מער¹⁰, [אין] די אלע דורות. און אפילו גאר בימינו אלה וואָס ס'איז דורכגעגאנגען אויף אידן, אפשר באַטרעפט דאָס גאר נאך מער וויפיל ס'איז געווען באַתוּה זמן. דער בורא עולם זאל העלפן מ'זאל מיר [שוין אויף] ווייטער ניצול ווערן. על כל פנים אזוי שטייט.

ע

ונמצא דבכל שנה מתעורר ח"ו המלחמה והקטרוג למעלה בשמים בין כחות הסמרא אחרא וכח הקדושה, ולכן צריכין בכל שנה לבקש רחמים ותחנונים להנצל מן הגזירה. ועיקר המלחמה גם בימי מורדי היה רק למעלה, וכמו שגילו לנו חז"ל מה שהתרחש אז בשמים

ממילא איז יעדעס יאר ווערט [למעלה] נתעורר די מלחמה [והקטרוג שהיה באותו הדור ביום י"ג אדר, בין כח הקדושה ואויבי היהודים].

דער קטרוג איז דאָך אויבן. [ווי דער] דער מדרש זאגט [ילקוט שמעוני, אסתר רמז תתרנז] [בפסוק] בלילה ההוא נדרה שנת המלך, נדרו עליונים ותחתונים.

¹⁰ יותר מסכום אנשים שהיו בכלל ישראל בימי המן.

דער עיקר איז דאך 'אויבן' דער רעש.

עא

'דא' האט מען דאך געמיינט אז ס'טוט זיך אלעס 'אונטן', די גזירה פון אַחֲשֹׁרוּשׁ'ן מיט הֶמְצִין, און אלעס איז געגאנגען [די ישועה] מיט מֶרְדְּכַי און מיט אֶסְתֵּר'ן, [אָבער באמת] דאָס איז דאך אלעס געווען 'אויבן', [ווי] חכמינו ז"ל האָבן אלעס מְגַלָּה געווען וואָס ס'האָט זיך געטון אויבן, אז מ'איז געגאנגען לאבות העולם און משה רבינו, און די גזירה ווי זיי זאָגן ס'איז אַ חילוק צי [ס'איז נחתם] מיט טיט צי מיט דָם. איז דאך אלעס לְמַעַלָּה מִהַשְׁתַּנוּ.

עב

אָבער על כל פנים ממילא איז דאָס געווען [א] הִתְגַּבְּרוּת [הישועה למעלה, כשהיה הנס].

און דער בורא כל עולמים העלפט, יעדעס יאָר ווערט נִתְעוֹרָר [גם כח הישועה אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם], דער כח [הקדושה] איז זיך מִתְגַּבֵּר. טוט זיך דאָס אויבן.

עג

איז דאָס אַ מלחמה פון ס"מ, אַקעגן די כַּח הַקְדוּשָׁה. איז דאָס אַ זמן הַמְסוּגָל מ'זאל זיך מִתְגַּבֵּר זיין אויף 'די' כוחות. דאָס איז די טעג, אָשׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשָׂנְאֵיהֶם.

עד

אָבער ביי יעדע התגברות [כח הישועה] איז דאָ אַ קטרוג, [ולכן] ברויך מען אַלעמאַל רחמים¹⁷. נעבן די אַלע זאכן [שמתעורר הארת הנס והישועה, לעומת זה] ברויך מען רַחֲמִים.

עה

איבערהויפט ווי כ'האָב פריער געזאָגט דעם ישמח משה [בביאור הפסוק] וימי הפורים הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים. [דלפי זה בוודאי] ברויך מען כסדר רַחֲמִים.

עו

ישוב קושיא ד

ולכן קבעו החכמים הקדמונים את יום י"ג אדר לדורות, ליום תענית ותפילה ובקשת רחמים איבערדעם איז רעכט וואָס דער תַּעֲנִית איז געבליבן [לדורות], דער תַּעֲנִית אֶסְתֵּר. [ווייל] דאָס איז נישט אַזוי אַ זאך אַז ס'ווערט אינגאנצן נתהפך [לטובה, נאָר] מ'האָט דאָס אָפּגעשטופט דעמאַלטס אויף שפעטער. אָבער יעדעס מאָל ס'ווערט טאַקע נתעורר, ס'ווערט דאך נתעורר אויף דער בחינה, אַז מ'האָט עס אָפּגעשטופט. [וממילא] ברויך מען אַלעמאַל תַּפְּלוֹת וְתַחֲנוּנִים [ביום זה, צו] מעורר זיין רַחֲמֵי שָׁמַיִם.

עז

זה שאמרו בגמרא י"ג זמן קהלה "לכל" היא, היינו לכל הדורות

איבערדעם איז רעכט [שהוא] זמן קהלה לכל, די גמרא זאָגט י"ג זמן קהלה 'לכל', [ווייל] מ'ברויך אַלעמאַל רַחֲמִים, מיט תַּפְּלוֹת וְתַחֲנוּנִים.

¹⁷ זהו בחינה נוספת, מלבד דברי הישמח משה. כי מכיון שמתעורר כל המלחמה של הקדושה והטומאה, ומתעורר כח הישועה לישראל, על כן לעומת זה השטן מתאמץ לקטרג ח"ו. וכל שכן לפי דברי הישמח משה, וכדמסיק רבינו בהמשך.

ברויך מען זיך 'אייביג' מ'דבק זיין אין פת' הקדושה (בימים אלו), און מיט קבלת עול מלכות שמים, [וכמו שנאמר בימי מרדכי] ק'נמו וקבלו ה'יהודים^{מח}. [צו] מקבל זיין דעם עול תורה און דעם עול מלכות שמים.

[און] מ'זאל מערר רחמים זיין מיט דעם אויף אידן, אויפן פלל און אויפ'ן פ'רט^ט.
ברויך מען דאס אלעמאל, איבערדעם איז דאס געבליבן [לדורות] י"ג זמן קהלה לכל.

עח

ישוב הקשיות בפרשת צו

הקדמה לישוב קושיא א-ג

ההאספות בעריהם להתפלל על אחיהם שמוכרי הרא"ש, בעין זה היה תמיד בזמן המקדש, שנחמנו אנשי משמר ואנשי מעמד להתפלל על אחיהם שיתקבל ברצון, ולמדו זה מן הפסוק שבפרשת קרבן תמיד, שצריך להיות שם משמר ומעמד מכל ישראל לאמיר'זשע זען. אזוי ווי דער רא"ש ברענגט אז זיי זענען מתפנסין געווען אין עריהם [לתענית ותפילה, כיוצא בזה מצינו] אפילו ביי די קרבנות [בזמן המקדש] איז מען זיך צוזאמגעקומען [בכל העיירות, האנשי מעמד].

עט

און פון וואנעט דאס שטאמט אז ביי קרבנות מ'איז זיך צוזאמגעקומען די אנשי משמר [של כהנים] און אנשי מעמד [של ישראלים], זאגט דאך די גמרא אין תענית דאס איז געדרינגען פון פסוק את קרבני לחמי וגו' תשמרו, ברענגט ער [אז די] נביאים הראשונים האבן דאס מתקן געווען, זיי האבן געזאגט האידן קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו^{כא}. דער קרבן תמיד, די תמידים זענען דאך פונעם כלל ישראל, מוזן

^{מח} שמוזה דרשו בגמרא (שבת פט:) כי הדר קבלה [להתורה מאהבה] בימי אחשורוש.

^{מט} היינו על הרבים, ועל היחידים.

² במשנה דתענית (כו.) אלו הן מעמדות, לפי שנאמר, צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי וגו' תשמרו להקריב לי וגו', שכל ישראל מחייבים בהקרבת תמידין ומוספין, וכי היאן קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו, התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבע "משמרות", על כל משמר ומשמר היה "מעמד" בירושלים של כהנים, של לויים, ושל ישראלים וכו', ואנשי המעמד היו מתעניין ארבעה ימים בשבוע וכו'.

ובגמרא שם (כו.): מנהיג מילי, אמר רבי יעקב בר אחא אמר רב אסי אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר (לך טו, ח-ט) ואמר ה' אלקים במה אדע כי איך שנה וכו', אמר לפניו רבנו של עולם תינת בזמן שבת המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם, אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עונותיהם. • תנו רבנן אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון, ואנשי מעמד מתכנסין לבית הכנסת ויושבין ארבע תעניות בשני בשבת בשלישי ברביעי ובחמישי וכו'.

והלימוד שהזכיר רבינו מלשון הפסוק "תשמרו", כן הוא בספרי (פינחס, יא): "תשמרו", שיהו כהנים ולוים וישראלים עומדים עליהם. • וכן כתב רש"י ביומא (לו: ד"ה) ואנשי מעמד, ישראל העומדים בשליחות הצבור על הקרבן, שנאמר "תשמרו להקריב לי", מצוה שיהיו משמרים ועומדים על קרבנם וכו'. • וכן הוא גם ברש"י (יומא נג: ומגילה ג. בחמים יט.) דהלימוד הוא מלשון הפסוק "תשמרו להקריב לי", וכן מפרש התוספת יו"ט (תענית ד, ב) בדברי המשנה דתענית, לפי שנאמר צו את בני ישראל וגו', וסופו "תשמרו".

^{כא} וז"ל הרמב"ם (כלי המקדש ו, א-ה): אי אפשר שיהיה קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו, וקרבנות הציבור הן קרבן של כל ישראל, ואי אפשר שיהיו ישראל כולן עומדין בעזרה בשעת קרבן, לפיכך תקנו נביאים הראשונים שיבררו מישראל כשרים ויראי חטא ויהיו שלוחי כל ישראל לעמוד על הקרבנות, והם הנקראים "אנשי מעמד", וחלקו אותם כ"ד מעמדות כמנין "משמרות" כהונה ולויה, ועל כל מעמד ומעמד אחד מהן ממונה על כולם והוא נקרא "ראש המעמד". בכל שבת ושבת מתקבצין אנשי מעמד של אותה שבת, מי שהיה מהן בירושלים או קרוב לה, נכנסין "למקדש" עם משמר כהונה ולויה של אותה שבת, והרחוקים שבאותו מעמד כיון שהגיע מעמד שלהן הן מתקבצין "לבית הכנסת" שבמקומן. ומה הן עושין אלו המתקבצין בין

זיין משל צבור, און יעדעס קרבן מוז מען שטיין דערביי, ס'מוז דאך זיין איינער וואָס ס'זאָל זיין ביים קרבן, און דאָס [קרבן התמיד] איז דאך געווען אינגאנצן פונעם כולל, פונעם ציבור שטייט קיינער נישט?

איבערדעם האָט מען בוחר געווען די אנשי משמר און די אנשי מעמד, זיי זענען געווען שלוחים, [און] די האָבן מתענה געווען די האָבן געפאָסט פאַר אידן, און זענען געשטאַנען, גאַנצע טעג זענען זיי געשטאַנען און זיי האָבן עוסק געווען אין תעניתים אין תפילות און אין תורה, זיי זענען געווען די שלוחים פונעם כולל ישראל, און זיי זענען געשטאַנען ביים קרבן.

דאָס איז געדרינגען פונעם פסוק תשמרו להקריב לי במועדו, [דבפסוק] אַת קרבני לחמי - ביים קרבן תמיד - שטייט "תשמרו" להקריב, זענען געשטאַנען די אנשי 'משמר' מיט די אנשי מעמד.

פ

וכתב הישמח משה דגם בזמן הזה, אף שהקרבנות הם בטלים, מכל מקום צריך שיהיה עכ"פ ענין "המעמדות", לייחד אנשים פנויים מעסקם שיעסקו כל היום בתורה ובתפילה

[והנה] דער זיידע זכרוננו לברכה דער ישמח משה אין תהלים'לי, טייטשט ער [דעם פסוק] טבעתי בין מצולה ואין מעמד (תהלים סט, ב).

זאָגט ער דאָרטן, דעמאלטס ביים קרבן זענען געווען די אנשי מעמד, האָט מען בוחר געווען פון כולל ישראל, האָט מען געהאַלטן אידן אויף דעם [א] זיי זאָלן פנויים זיין מעסקם, זיי האָבן גארנישט געטון אין די טעג - די וואָס זענען אויסגעוועלט געוואָרן, - [נאָר] זיי האָבן עוסק געוועזן בתענית, ובתפילה ותחנונים, און תורה, זיי האָבן מתפלל געווען פאַרן כולל ישראל.

זאָגט דער ישמח משה, - אויף עטליכע פלעצער, און טאָקע אין תהלים אויף דעם פסוק טבעתי בין מצולה, - דער ישמח משה, זאָגט ער אז די קרבנות זענען בטל

בירושלים בין בבתי כנסיות, מתענין בשני בשבת שלהן ובשלישי וברביעי ובחמישי וכו', ובכל יום ויום משבת שהיה מעמדן מתפללין ארבע תפלות שחרית ומנחה ונעילה, ועוד מוסיפין תפלה אחרת בין שחרית ומנחה, והיא יתירה להן [ועיי"ש בהשגת הראב"ד בענין תפילה היתירה], ונושאים כפיהן הכהנים וכו' וקורין בספר תורה וכו'. וקיצוצן לכל תפלה מארבע תפלות אלו, ועמידתן שם לתפלה ולתחינה ולבקשה ולקרות בתורה, נקרא "מעמד".

בבתפלה למשה (תהלים סט, ב): טבעתי בין מצולה ואין מעמד. רוצה לומר, משום זה טבעתי בין מצולה באריכות הגלות, הואיל ואין מעמד, דאם שבית המקדש חרב, אבל מה שאפשר לכם, דהיינו 'המעמדות' שהיה בזמן שבית המקדש היה קיים, למה לא עשיתם, לכך נתארך הגלות. יודה ברור ואמת.

בישמח משה עה"ת (בראשית, ד"ה וכפלים): ידוע אמרם ז"ל (אבות א, ב) על שלשה דברים העולם "עומד", על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. והנה בסיבת חורבן הבית מילוש תפארתנו, נתמוטטו העמודים האלו, כי התורה נתמעטה וכו' ושפע המזון נתמעט וכו', מה שאין כן כשהיה הבית המקדש קיים ואיש תחת גפנו וכו'. ועל כן נתמעטה התורה ועמודיה ירופפו בעוה"ר, וגם הלא אמרו רז"ל משהרב בית המקדש נמסרו רזי התורה לחיצונים. ועמודי העבודה היא עבודת הקרבנות נעדר לגמרי בעוה"ר, ועמוד גמילות חסדים נתמעט מחמת לחץ ודוחק וידל ישראל מאד (שופטים ו, ו). והנה איתא במסכת תענית (כו.) וכו' אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ וכו' (כדוואב לשון הגמרא לעיל). והיוצא מזה, שבזמן שבית המקדש קיים היו מקריבין בפועל, וגם היו משמרות ישראל מתכנסין לעריהם דבר יום ביומו ומתענים ומתפללים ועוסקים בתורה כל היום, ועל זה היה העולם עומד, אשרי עין ראתה כל אלה הלא למשמע און דאָכה נפשונו. ומזה תוכחה מגולה לכל קהלות ישראל בזמן הזה, דאם בזמן שבית המקדש היה קיים שהיה עבודה בפועל, לא היה די לישראל בזה, רק בצירוף מה שכל ישראל נחלקו למשמורות כנ"ל. עתה שבעונונו הרבים שפגדו מאתנו כל אלה, ואין לנו לא בית המקדש ולא עבודה ולא מזבח ולא קרבן ולא כהן, למה למה לא נעשה על כל פנים מה שיש בידנו לעשות, דהיינו שיהיה כל ישראל בכל עיר ועיר וסביבותיה נחלקין למשמרות, באופן שיהיה בכל עיר בכל יום מנין

געוואָרן, אָבער די תּפֿלוֹת און די תּחֲנוּנִים פֿאַרן כּלל ישׂראל ברויך מען דאָך ווייטער, פֿאַרוואָס זאָל דאָס בִּטֵּל ווערן. זאָגט ער, דאָס איז אַ חִיּוּב ווייטער צו האַלטן אויף דעם אידן [וואָס] זיי זאָלן זיין פֿנויִים מַעֲסָק, [און] זיי זאָלן עוֹסֵק זיין פֿאַר אידן בַּתּוֹרָה, וּבַתּפִּלָּה וּבַתּחֲנוּנִים, זיי זאָלן מַתּפִּיל זיין.

פא

ער טייטשט מיט דעם דעם פסוק טִּבְעֵתִי בִּיּוֹן מִצוּלָה, פֿאַרוואָס, זאָגט ער וואָס 'מַעֲמָד', ווייל 'דאָס' איז נישטאָ, דעם ברויך צו זיין. [און] ער לאָזט אויס אויף דעם 'זוֹהַ בְּרוּר וְאִמָּת'. האָט ער דאָס געהאַלטן אז דאָס איז אַ חֲסָרוֹן.

פב

ונמצא דענין המעמדות השייכים לקרבן תמיד, והו דבר הנוהג לדורות אף בזמן הזה איבערדעם (די 'מעמדות') דאָס איז דאָך שוין אַ נִצְחִיּוּת, [אף] בזמן שאין 'הקרבנות' עצמן נוהגין].

פג

והנה בפרשה זו מירי בענין קרבן התמיד של שחר ושל בין הערבים, וכמו שדרשו חכמינו ז"ל מהפסוקים איבערדעם דאָס קען זיין דער פֿשט טאַקע, [בפסוק] זאת תִּזְכֹּר הָעֵלָה. [דהנה] דאָ שמועסט מען דאָך פונעם "עֵלֶת תָּמִיד", [באומרו] זאת תִּזְכֹּר הָעֵלָה. [כדמסיים להלן] וְעָרַף עָלֶיהָ הָעֵלָה, [און] די גמרא דִּרְשָׁנִט דאָךְ^ה 'הָעֵלָה' עולה ראשונה וואָס מ'האָט מקריב געווען. דאָ שמועסט מען דאָך נישט פון קיין 'עולת יחיד', דער פסוק שמועסט דאָך פון עלת תָּמִיד. [וואס כן באומרו] הִיא הָעֵלָה עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלֵּילָה עַד הַבֶּקֶר, [דאָס] זענען די אִיבָרִים וּפְדָרִים וואָס זענען געווען כָּל הַלֵּילָה [על המזבח]^י, פון תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעֲרֵבִים.

און דערנאָך איז געווען תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן, [ובער עָלֶיהָ הִכָּהן עֲצִים בַּבֶּקֶר] וְעָרַף עָלֶיהָ "הָעֵלָה" דאָס מיינט מען דאָך דעם תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר. [ונמצא כי] די גאַנצע פרשה - ווי די גמרא דִּרְשָׁנִט - גייט דאָך דאָס אַלעס אַרויף אויפן תָּמִיד.

פד

ומכלל סדר הקרבן תמיד הוא שיתמנו שלוחים מכל ישראל שיעמדו שם להיות עומד על גביו בשעה שקרב [און] דער תָּמִיד האָט דאָך געמוזט זיין מיט אַנְשֵׁי מַעֲמָד, מיט שְׁלֹחִים, ווען נישט האָט דאָך עס נישט געקאַנט זיין ס'זאָל זיין עַל פִּי הַתּוֹרָה, [כי] הָאִיף קָרְבָּנו שֶׁל אָדָם

עשרה לכל הפחות שיהיו מתעניין ומתפללין ועוסקין בתורה, ובפרשת הקרבנות שהיא במקום עבודה, ויועיל לנו כאילו היתה העבודה בפועל מצד חסד השי"ת שהבטיח לאברהם לומר מעלה אני עליכם וכו' אף שאין השכל גורז כן [ועיין שם עוד].

^י ועיין בענין המעמדות בזמן הזה, גם בס"ג פינחס תשט"ו בירושלים (לשון קדשו קונטרס 10).

^ה בגמרא יומא (לג: לה:): דתניא, מניין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר [פירש"י: שלא יהא דבר ניתן על מערכה גדולה קודם לאברי התמיד], תלמוד לומר וְעָרַף עָלֶיהָ הָעֵלָה, ואמר רבא הָעֵלָה, היא עולה ראשונה [העולה משמע תהא ראשונה, דאי לאורויי בעלמא אתא שיקטירו עליה עולה ושלמים, נכתוב וערך עליה].

^י כמבואר בגמרא מגילה (כא: ויומא לג: מה:). וכמו שמפרש רש"י כאן: זאת תזכור הָעֵלָה וגו'. הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיברים, שהיא כשר כל הלילה וכו'.

קרב והוא אינו עומד על גביו, האט עס געמוזט זיין מיט שליחות, מ'האט געשטעלט שלוחים פונעם כלל ישראל.

פה

ונמצא דבכלל פרשת זאת 'תורת' העלה, הוא גם ענין העמדת אנשי משמר ואנשי מעמד

[וממילא] איז דער פסוק מרמז זאת 'תורת' העלה, ס'זאל זיין אזוי ווי ס'איז 'כתורה' ופ'הלה, אזוי ווי מ'לערנט ארויס פונעם פסוק "תשמרו" להקריב.

פו

ישוב קושיא א-ב

ובזה יבואר ענין הירוז "מיד ולדורות"

דאס קען זיין דער פשט אין צו אלא לשון זירוז [מיד ולדורות].

פז

דהנה הנועם מפרש ענין הירוז "לדורות" על אמירת הפרשיות של קרבנות. שהרי לשון לדורות משמע גם בזמן הגלות, וכמבואר בתוספות קידושין, וכן מוכח בגמרא כריתות, ובזמן הזה לא שייך רק אמירת הפרשה

[דהנה] דער נועם מגדים שטעלט זיך דא אט¹², ווארן תוספות זאגט דאך [קידושין (כ:)], [אויף דעם וואס] ס'איז געדרינגען אז ביי א גר ברויך מען האבן שלשה [דיינים לגיורו], ווייל ס'שטייט [לשון] משפט. פרעגט ער [בתוספות] ס'זאל דארפן זיין [אויך דיינים] סמוכין. זאגט ער אז ס'שטייט "לדורותיכם", מיינט מען אפילו בחורבנו [בזמן דליכא סמוכין].

פח

די זעלבע זאגט די גמרא אין כריתות (פ:) אויכעט אזוי.

די גמרא פרעגט א גר פארוואס ברויך נישט האבן הָזָה אזוי ווי ס'איז געווען במשה בסיני, איך לערן דאך ארויס הַלְכוֹת גִּירוֹת אזוי ווי אבותינו בהר סיני איז דאך געווען מיט זריקת דם, מיט הָזָה¹³, לאז מען אייביג ברויך [הזאה בכל גר המתגייר].

¹² **נועם מגדים** (ריש פרשתן): וְדָבָר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר צו כו' זאת תֹּרַת הָעֵלָה כו' תוקד בו. הרב אור החיים ז"ל דקדק באומר הכתוב צו אַת כו' לֵאמֹר, דלמי לאמר. דגם אם נאמר דיאמרו לישראל לידע הכנת העולה, כבר נשמע זה מלאמר דקרא קמא, ולדורות נשמע מצו יעויין שם. וגם היא העלה כמיותר, ודרשת חכמינו ז"ל ידוע. וגם אומר הכתוב תוקד בו, תיבת בו אך למותר, דהא אמר אֶשׁ הַמִּזְבֵּחַ, מבואר דיבער ויוקד בו. והנראה לבאר ותחלה נפרש אומר צו לֵאמֹר, על דרך זה, דאדרבה מהיותו אומר צו הוכרח לומר [לאמר], ויהי כמשיב על מה דקשיא לן באומר צו. והנה התוספות ז"ל בקידושין פרק האומר (כ:), בהא דאמרו רבותינו ז"ל גר צריך שלשה, משפט כתיב ביה (אמר כו, כב), וכתבו לחומרא מקשינן. והקשו דאם כן ניבעי נמי מומחין. וכתבו בשם הר' נתנאל ז"ל, דזה לא יתכן, דבגר כתיב לְדוֹרוֹתֵיכֶם (שלא טו, יד), וזה משמע עד עולם בלי הפסק, והרי עתה בחוץ לארץ ליכא מומחין יעייין שם. ובאמת דבר זה הוא תלמוד ערוך בידנו במסכת כריתות (ט), אך לא מטעם קושייתם. דפריך הש"ס אהא דאמרין גר מחוסר כפרה עד שיזרוק עליו הדם, משום כָּכֶם (שלא שם, טו), כאבותיכם כו', דהיה בהם הרצאת דמים, ויָקַח מֹשֶׁה אֶת הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל הָעֵם (משפטים כד, ח). ופריך הש"ס אי הכי האידנא לא נקבל גרים, ומשני דכתיב (שלא שם, יד) וְכִי יָגִיר כו'. ועייין ברש"י, לְדוֹרוֹתֵיכֶם, אע"ג דליכא מקדש. ולפי זה יקשה לנו במאמר הכתוב צו בהאי עניינא דעולה, דאיך שייך בזה לדורות, דבזמן שאין בית המקדש קיים מאי איכא למימר. אמנם מצינו לחכמינו ז"ל בשילהי מנחות (ק). אמרו רבותינו ז"ל מאי דכתיב (בפרשת ו, לו) זאת התורה לעלה כו', כל העוסק בתורת עולה [נכילו הקריב עולה] כו', וכמו שאמרו ז"ל במסכת תענית (כו:) דאמר אברהם אבינו תינתן בזמן שבית המקדש קיים כו' כבר תקנתי להם סדר קרבנות. לפי זה שייך שפיר צו לדורות 'בתורת' עולה, כי נצחי הוא, הקרבה או אמירה, וצריך לידע פרטיה וקדוקיה בבירור. ובזה מבואר הכתוב צו אַת אַתָּה כו', והיינו לדורות, ודלא תימא איך שייך בזה לדורות, בא כמשיב ואמר לאמר זאת תֹּרַת הָעֵלָה, רוצה לומר דאמירה דזה הנהוג כָּל הָעֵלָה, רוצה לומר בכל אורך הגלות המכונה לילה כידוע, עד הבקר אור, ביאת משיחנו במהרה, ושייך שפיר צו לדורות, והבן.

¹³ כמבואר בפסוקים שבסוף פרשת משפטים (פרק כד).

זאָגט אָבער די גמרא, ס'שטייט אָבער לְדוֹרוֹתֵיכֶם, און לְדוֹרוֹתֵיכֶם איז דאָך אפילו בזמן החורבן קען מען אויך צונעמען גרים, און ס'איז נישטאָ קיין הַזָּאָה [אחר החורבן], על כרחק מוז מען זאָגן אז דאָס קאָן זיין אָן דעם.

פט

איבעראַל על כל פנים אַז ס'שטייט "לְדוֹרוֹתֵיכֶם" מיינט מען אייביג, איבערדעם פרעגט ער אַ קשיא [בנועם מגדים, על מה שדרשו] אַין צו אלא לשון זירוז מיד "ולדורות", ווי קען מען זאָגן ביי אַ קרבן לְדוֹרוֹת, [והלא] בזמן החורבן קען מען נישט מקריב זיין קיין קרבן.

איבערדעם זאָגט ער, אַז דאָס גייט אַרויף אויף זאת "תּוֹרַת" הַעֲלָה. ווייל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה (מנחות קי.), און דעם איז שוין דאָ [גם בזמן הזה], אויף דעם גייט אַרויף דער אַין צו אַלֵּא לְשׁוֹן זירוז מיד ולדורות, דעם גייט אַרויף אויף די 'תּוֹרַת' עוֹלָה, דעם קאָן זיין לְדוֹרוֹת. - אַזוי שטייט אין נועם מגדים.

צ

ולפי דרכו דקאי רק על אמירת הפרשה שהוא עולה במקום קרבן, אם כן לא קאי הירוז לדורות על עצם דיני הפרשה, רק על רמז ודרש הנרמז בפרשה

נאָר לעולם דאָס איז דאָך נאָר אַ רמז, [בלשון] זאת 'תּוֹרַת'. ס'איז אויך [נאָר] אַ דְּרִשׁ [מה שדרשו] אַז מ'איז עוסק בתורת [עולה] כאילו הקריב עולה.

אָבער אין פֿשטות [עדיין צריך תירוץ], דער פסוק שמועסט דאָך פון די [דינים פון] קִרְבָּנוֹת, ער רעכנט דאָך אויס פון די אַיבָרִים וּפְדָרִים פונעם קרבן [שיהיו על מוקדה על המזבח כַּל הַלְּלָה].

צא

אבל לדרכנו יש להוסיף דקאי גם על חלק מעצם דיני הקרבן תמיד, שהוא ענין המעמדות, ששייך לקיים 'בפועל' אף בומה"ז נאָר לְדִרְכָּנוּ קאָן מען זאָגן אַז דאָס גייט דאָך אַרויף [גם על עצם דין הקרבנות ששייך חלק מזה גם בזמן הזה]. וואָרן טאַקע צום קִרְבָּן [עצמו, צריכין גם כן אנשי מעמד שהם השלוחים העומדים על הקרבן], דאָס פעלט דאָך [אויס] צו דער הקִרְבָּה.

צב

וכן יוקשה עוד לפי דרך הנועם מגדים, כי ענין אמירת הפרשה שייך בעיקר רק לדורות, וא"כ עדיין צ"ב מהו הירוז "מיד" בזה וואָרן לכאורה [לדברי הנועם מגדים בלבד, אכתי יוקשה עוד], אַז כ'וועל זאָגן [דקאי] אויף תּוֹרַת עוֹלָה [בלבד, דהיינו קריאת פרשת הקרבנות, ולכן ניחא דהוא ציווי "לדורות", אבל אם כן יוקשה לאידך גיסא] וואָס איז דער "מִיד". [דהלא אז בזמן המקדש הו מקריבין בפועל, ולא הוצרכו לקריאת הפרשה שיעלה במקום קרבן].

- איך האָב נעכטן נאכט גערעדט דערפון, נאָר אויף אַן אַנדערע בִּחְיָנָה. -

צג

אבל לדרכנו ניחא גם זה, כי ענין סדר המעמדות ליחיד אנשים מישראל שיתאספו כל עריהם לעסוק כל היום בתורה ובתפילה, זה הוי שפיר דבר הנוהג הן "מיד" בזמן המקדש, והן "לדורות" בזמן החורבן אָבער [לְדִרְכָּנוּ] על כל פנים דאָס קען זיין, [ווייל] ביי די אנשי משמר ביי די אנשי מעמד, דאָס איז דאָך געווען [גם "מיד", ווייל ס'האָט] על פי התורה אויסגעפעלט צום קִרְבָּן.

[און] לויט ווי דער ישמח משה זאָגט, דעם ברויך דאָך יאָ זיין "לְדוֹרוֹת", [אף אם ההקרה עצמה אינה לדורות].

איבערדעם זאגט ער אין צו אלא לשון זירנו "מיד ולדורות". 'דעמאלטס' ["מיד"] האט מען דאס געברויכט האבן צום קרבן, און דעם 'בלייבט' [אויך "לדורות"], ווארן דעם דארף צו בלייבן לדורות אפילו, ווען ס'איז נישטא קיין קרבן.^ט

צד

ישוב קושיא ג

וכן יובן מה שאמר כאן ר' שמעון, דביותר צריך הכתוב לזכור במקום שיש "חסרון כים". כי ענין הזיווה על "המעמדות" לייחד אנשים שהם פנויים מעסקם ואינם עוסקים במשא ומתן, אין להם "חסרון כים" והפסד יותר מזה, מה שלא מצינו כן בשאר מצות

איבערדעם איז רעכט וואס ער זאגט ביותר צריך הכתוב לזכור במקום שיש "חסרון כים".

ווארן דעם איז דאך א חסרון פיס, אז מ'ברויך צו 'האלטן' אידן וואס זאלן זיין פנויים מעסקם, [און] זיי זאלן עוסק זיין [רק] בתורה, בתפלות ונתחננונים, די אנשי משמר און די אנשי מעמד, זיי האבן דאך געמוזט זיין כסדר דארט.

דאס איז דאך, דער בטול משא ומתן איז דאך דער גרעסטער חסרון פיס .. [דאס] ווערט אנגערופן פסידא. ס'שטייט^ט [א] בטול משא ומתן איז אין לה פסידא גדולה מזה.

[ולכן] אפילו ס'איז דא דיעות^ט אז מניעת הרוח איז נישט בכלל הפסד, אבער בטול משא ומתן איז מער. דאס ווערט אנגערופן אזוי פסקת לחיותי אין די גמרא^ט.

^ט וז"ל התנחומא בפרשתן (סימן יד): למה אמר זאת תורת העלה, ירצה לומר קריאת תורה. ראו כמה חביבה קריאת תורה לפני הקב"ה, כי יש חיוב באדם לתת כל ממנונו ללמד תורה לעצמו ולבניו, שנאמר צו את אהרן ואת בניו לאמר, כלומר שיאמרו לבני ישראל ויתעסקו בקריאת העולה, שאע"פ שמקריבין עולה עוסקין היו בקריאתה כדי שיוכו בקרבן עולה ובקריאתה. וכן אמר ר' שמואל בר אבא, אמר הקב"ה לישראל אע"פ שביט המקדש תעיד ליתרוב והקרבנות בטלין, לא תשכחו עצמכם לסדר הקרבנות, אלא הזהירו לקרות בהן ולשנות בהן, ואם תעסקו בהן אני מעלה עליכם כאלו בקרבנות אתם עוסקים וכו'. ואשרי האיש העוסק בתורה והנותן ממנונו ללמד תורה לבנו, כי בשביל הממון שהוא נותן ללמוד זוכה לחיי העולם הבא וכו', לפיכך אני מעלה עליהם כאלו הם עומדים ומקריבים לפני הקרבנות. והודיעך שאף על פי שחבר בית המקדש ואין קרבן נוהג, אילולי התנוקות שקורין בסדר הקרבנות לא היה העולם עומד, לפיכך אמר הקב"ה לישראל, בני אע"פ שחבר בית המקדש ובטלו הקרבנות ואין קרבן עולה נוהג, אם אתם עוסקים וקורים בפרשת עולה ושונין בפרשת קרבנות מעלה אני עליכם כאלו אתם מקריבים קרבן עולה לפני, שנאמר וזאת תורת העלה, כלומר מי שהוא עוסק בתורת העולה זוכה לחיי העולם הבא וכו'. מהו על מוקדה על המזבח כל הלילה, זו היא שמקריבים החלבים והאיברים כל הלילה כולו. ותפלות כנגד תמידין תקנום, עכשיו שאין לנו לא עולות ולא קרבנות ולא מנחה ולא אשם תקנו תפלות, ותפלת ערבית קרב כל הלילה כמו שמקריבים האברים והחלבים כל הלילה כולו.

^ט עיין בלשון שו"ת הריב"ש (סימן שכ), והובא בבית יוסף (או"ח תקלט, ה). וז"ל המגן אברהם (שם, ט) בשם הרא"ש (מועד קטן פ"א, סימן כח): ולא דמי למקח וממכר, דביטול ידיה פסידא הוא, מה שאין כן במציאה.

^ט עיין כל זה באורך בטור ובית יוסף ה' חול המועד (או"ח שם). ועיי"ש בב"י שהביא לשון מהרי"ק (שורש קח), שכתב וז"ל: ובכי האי גוונא שרי אפילו פרקמטיא גמורה, דכדבר האבד דמי, דכיון שהוא עיקר מחייתם וריוח שלהם, ואם יאסר עליהם דבר זה הרי הם יורדים לחייהם, ופשיטא עדיין משיירי שנודמנה ומבקשת לצאת ואפילו הפוסקים החולקים ואומרים דכיון שלא בא לידו עדיין דלא מיקרי דבר האבד, אפשר דבכי האי גוונא מודו, דכיון שידוע הוא בלי ספק שהסוחרים באים תמיד למועד היריד הקבוע חשיב כבא לידו, ודוגמא לדבר מצינו בפרק ב' דבתרא (דף כא: והובא הלשון להלן).

^ט בגמרא בבא בתרא (כ"א:): אמר רב הונא, האי בר מבואה דאוקי ריחיא, ואתא בר מבואה חבירה וקמוקי גביה, דינא הוא דמעכב עילויה, דאמר ליה קא פסקת ליה לחיותי וכו'. אמר ליה רבינא לרבא, לימא רב הונא דאמר כרבי יהודה, דתנן (בבא מציעא ד, יב) רבי יהודה אומר לא יחלק חנוני קליות ואגוזין ליתנוקות מפני שמרגילן אצלו, וחכמים מתירין. אפילו תימא רבנן, עז כח לא פליגי רבנן עליה דרבי יהודה התם אלא דאמר ליה אנא קמפלגנא אמגוזי, את פלוג שיוסקי, אבל הכא אפילו רבנן מודו, דאמר ליה קא פסקת ליה לחיותי.

צה

סיום ישוב קושיא א-ב-ג

איבערדעם איז רעכט. אַז מ'האַט געדאַרפט האַלטן, מ'האַט געדאַרפט מַחֲזִיק זיין אַנְשִׁי מִשְׁמֵר און אַנְשִׁי מַעֲמֵד^ט, איבערדעם זאָגט ער [דהוא מקום שיש "חסרון כס"].
[ווייל] ער זאָגט אַין צו אַלָּא לְשׁוֹן זִירוֹז מִיד וּלְדוֹרוֹת, איז דאָךְ קשה די קשיא ווי קאָן זיין "לְדוֹרוֹת" אַ קָרָבן, איז דאָךְ נאָר ווייל 'דעס' ברויך צו בלייבן, דאָס וואָס ס'איז געווען דעמאָלטס [די אנשי מעמד] וועגן קָרָבן. אפילו [ווען] דאָס קָרָבן ווערט פֿטל, ברויך 'דאָס' צו בלייבן, איבערדעם איז אַין צו אַלָּא לְשׁוֹן זִירוֹז "מִיד וּלְדוֹרוֹת".
און אויף דעם איז שייך צו זאָגן וואָס ער זאָגט פֿיֹתֵר צִירָה הַפֶּתוּחַ לְזִירוֹז בְּמָקוֹם שֵׁישׁ "חֶסְרוֹן פִּיס", ווייל דעם איז געבינדן מיט חֶסְרוֹן פִּיס.

צו

סיום התורה

אַבער על כל פנים איז דאָס אַ נִצְחִיּוֹת, די תְּפִלוֹת וְתַחֲנוּנִים [שהיו עושין האנשי מעמד] ביי די קָרָבָנוֹת, יעדן טאָג. (כי זהו דבר השייך גם בזמן החורבן).

צו

איבערהויפט טאָקע אין די יָמֵי הַפּוֹרִים, ווי כ'האָב פריער געזאָגט [אַז] איבערדעם איז דאָס אַ זְמַן קָהֳלָה לְכָל.
איבערהויפט [לפי דברי הישמח משה, אַז] יעדעס מאָל איז דאָס אַ מְלַחְמָה [למעלה בשמים, בכל שנה ושנה].

צח

הָמָן איז דאָךְ נישט הָמָן [דוקא], נאָר שׂוֹר שֶׁל הָמָן, דער ס"מ.
אַזוי ווי דער אלשיך הקדוש זאָגט^ט [בביאור ענין מחיית עמלק], דאָס איז נישט קיין מַחְלֻקָה מיט הָמָן און נישט מיט עֲמֻלָּק, נאָר מיטן שׂוֹר.
אייביג הייבט זיך דאָךְ אַזוי אָן [יעדע מלחמה, וכדכתב] (ישעי' כד, יכא) יִפְקֹד ה' עַל צָבָא הַמָּרוֹם בְּמָרוֹם (ישעי' כד, כא), מיטן שׂוֹר.
[און] זייער שׂוֹר דאָס איז דער ס"מ, דאָס איז דער יִצָר הָרָע, וואָס ער איז לוֹחֵם מיט אידישע נַפְשׁוֹת.

צט

[און] אידן ברויכן מיט דעם לוֹחֵם זיין פֿסֶדֶר, מִתְקֵן צו זיין בְּחִינַת נַפְשָׁם.
בְּכָל תְּנוּעָה וְתַנוּעָה, וּבְכָל פְּסִיעָה וּפְסִיעָה, האָט מען אויף זיך מְלַחְמָת הַיִּצָּר^ט.

^ט וראוי לציין מה שמספרים באי ביתו של רבינו, כי רבינו היה רגיל להחזיק בהצנע איזה תלמידי חכמים יראי ה', להיות פנויים לעסק התורה. וכן כשיסדר עיר קרית יואל דאג להחזיק כן גם שם. וכפי הנראה היה טעמו בזה על פי דברי הישמח משה הנזכרים.

ועיין עוד במשנה דמגילה (ה): איזו היא עיר גדולה, כל שיש בה עשרה בטלנין, פחות מכאן הרי זה כפר. ופירש רש"י (שם ג): עשרה בטלנין. שבטלין ממלאכתן, שיהו מצויין תמיד בבית הכנסת שחורית וערבית, כדאמרינן במסכת ברכות (ו): כיון שבא הקב"ה בבית הכנסת ולא מצא שם עשרה וכו'. ○ ובברטנורא (פ"א מ"ג) מפרש: שבטלים ממלאכתן וניזונים משל צבור, כדי להיות מצויין תמיד בשעת התפלה בבית הכנסת.

^ט בתורת משה להאלשיך (סוף בשלח, וסוף כי תצא). וכבר הזכירו רבינו בשבוע שלפנינו, בס"ג זכור ויקרא תשי"ד [לשון קדשו רלב, אות עט-פ], ושם כבר העתקנו דברי האלשיך.

^ט ועיין בזה בחובת הלבבות (יחוד המעשה, פרק ה) שהאריך בזה.

מיט יעדן געדאנק, מיט יעדן הרהור, מיט יעדן ריר, יעדער דבור, יעדן געדאנק, קאָן מען [דערמיט] טון דעם רצון הבורא ברוך הוא!
און חלילה פארקערט! מ'קאָן טון חלילה פארקערט - מיט יעדע תנועה - זאָן וואָס ס'איז חלילה שְׁנוא פאר הקדוש ברוך הוא.

ק

אזוי איז מען יעדע רגע, שטייט מען בקשרי המלחמה.
יעדער איד וואָס ער האָט זיך 'אינזיין' [להשגיח על עצמו], ער וויל מיט זיין לעבן טון דעם רצון הבורא ברוך הוא, שטייט מען בכל רגע ורגע בקשרי המלחמה!

קא

נישטאָ אַ תנועה, אַ געדאנק, אַז ס'זאל נישט זיין דערינען ביידע דרכים.
מ'זאל קאנען טון דעם רצון הבורא ברוך הוא דערמיט, און חלילה פארקערט.¹⁰
דאָס איז די מלחמה וואָס אַ איד האָט פאר זיך פֿסדר, מיטן ס"מ, מיט די כוחות היצור.

קב

איבערדעם אין פורים איז די [זמן פון] מלחמת עמלק.
מלחמה לה' בעמלק מדור דור [בשלח יז, טז], אפשר דאָס קען זיין [דמרומו בזה] דער זירוז "מיד ולדורות", איבערדעם איז דאָס אַ מלחמה "מדור דור", וואָס מ'דארף פֿסדר שטיין [בקשרי המלחמה], און ברויך מען פֿסדר רחמים [אז] מ'זאל גובר זיין די מלחמה, מ'זאל מנצח זיין.
איבערדעם איז [נקבע לדורות] די דברי הצומות וזעקתם, וואָס אַ איד האָט פאר זיך פֿסדר.

קג

איבערדעם די ימי הפורים האָט מען געמאכט ימי משתה ושמחה [אסתר ט, כב].
און טאקע 'מתוך שמחה' זאל מען געדענקען דעם באשעפער, [און] מ'זאל מנצח זיין די מלחמה [מה שעומדים תמיד] בקשרי המלחמה, [אז] מ'זאל די זכיה האבן זיך מדבק צו זיין אין דרך האמת, מ'זאל טון דעם רצון הבורא ברוך הוא.
איבערדעם ברויך מען [בכל שנה ושנה] מעורר צו זיין התעוררות רחמי שמים בכל פֿרט ופֿרט.

קד

ברכת הקודש

דער בורא עולם זאל העלפן:
מ'זאל די זכיה האבן ס'זאל טאקע זיין הכנעת כח הטומאה, און התגברות כח הקדושה.
און ס'זאל זיין יראו עינינו וישמח לבנו.
מ'זאל די זכיה האבן צו זען התגברות כח הקדושה, און ישועת ישראל, בהתרוממות קרן התורה וישראל ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

¹⁰ ועיין מענין זה באורך בפתחה בחקתי תשכ"ז.

